

A DÍJÁTADÁS A SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR DÍSZTERMÉBEN, 1999. MÁRCIUS 21-ÉN TÖRTÉNT

A kolozsvári és a váradai színház... a magyar nyelv apostola, a magyar kultúra és nemzeti hagyomány értékeinek terjesztője, az erdélyi magyarság önazonosság-tudatának ébren tartója volt. Művészetében lépést tartott a világgal és a világszínházzal, egyetemességre és korszerűsége törekedett.

A KOLOZSVÁRI ÉS A NAGYVÁRADI SZÍNHÁZ

több mint két évszázados nemzetmegtartó ereje

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Illesse őket főhajtás!

Királyhágón innen, Királyhágón túl, az ezredvég utolsó évtizedében Erdélyben csillagfényű színházi ünnepekre gyűltak ki a fények és a szívek.

A Kolozsvári Magyar Színház 1992. december 17-én ünnepelte születésének 200. évfordulóját Shakespeare tündéri játékával, a *Szentivánéji álommal*.

A Nagyváradai Szigligeti Társulat 1998. szeptember 20-án emlékezett a váradai magyar színészet születésének 200. jubileumára, Katona József *Bánk bán*jával. Nagyváradon 1798. augusztus 26-án tartották az első magyar nyelvű színházi előadást a Fekete Sas Szálló nagytermében, Kolozsvárott pedig 1792. december 17-én a Rhédei-ház rögtönzött színháztermében „a nemzeti nyelvnek nagyobb gyarapítására és pallérozására”. A két színház – Kótsi Patkó János színidirektor úr gyermekei – azóta mint két jó testvér, egyazon elhivatottsággal és szorgalommal, egyazon szenvedéllyel és talentummal, hűséggel és hittel teljesíti vállalt feladatát: az anyanyelv ápolását és az erkölcs nemesítését a Partium és a Héttorony tájain.

Az elmúlt évszázadok viharaiiban, a hajdani Tündérkert romjain a kolozsvári és váradai színészek új világot teremtetek: létrehozták a színházművészet tündérkertjét. Lebírhatatlan életerővel és jókedvvel, ha kellett, fortéllyal és leleményességgel intézményesítették a színházi életet: ha esett, ha fűtt, estéről-estére felléptek a világot jelentő deszkákra, hogy felmutassák az erénynek arcát és a rútnek ábrázatát.

Hitük ereje és tehetségük varázsa művészetpártolókat, szépre jóra szomjas seregeket toborzott zászlajuk alá a magyar társadalom minden rétegéből. Ez magyarázza a csodát, hogy a magyar királyságban legelőször Erdélyben építettek templomot Tháliának. Kolozsvárott, 1821-ben. Váradon, csaknem száz éves színházi küzdelem és sajtócsatározás után, 1900-ban épült fel a kőszínház – Adyval szólva „az új oltár” – azzal az eltökélt szándékkal, hogy „Szigligeti háza nem lesz a ledérség, nem lesz a kufárok otthona. Eszmék, igazságok háza lesz.”

Kolozsvár és Várad színházteremtő példája ösztönzően hatott Erdély nagyvárosaira: rendre emelkedtek a színházépületek a nemzeti önépítés szimbólumaként. És hogy „annyi balszerencse közt”, annyi elvérzett forradalom és országcsönkítő, vesztett háború után még ma is fél tucat magyar színház működik Erdélyben, azoknak köszönhető, akik hajlékot építettek a műzásoknak, és be is népesítették művészetük ősserejével.

Nem vállalkozhatom arra, hogy színháztörténeti áttekintést nyújtsak arról a mérhetetlen alkotói gazdagságról, amely a 200. évét betöltött két színház életében felhalmozódott. Nem tisztem, hogy kiemeljem a legjelentősebb korszakokat, hogy felsoroljam a bemutatott darabokat, hogy méltassam a kiemelkedő alkotóművészeket, akik meghatározták a két színház arculatát. Lehetetlen lenne teljességre törekedni, a válogatás pedig igazságtalan lenne mindazokkal szemben, akik kimaradnak, hiszen nélkülük nem jöhetett volna létre ez a kétszáz év. A katedrálisok tornyait a láthatatlan téglák hűsége emeli az égbe.

Azt azonban el kell mondanom, hogy a kolozsvári és a váradi színház legjobb alkotásaiban mindig következetesen megvalósította ars poeticáját. A magyar nyelv apostola, a magyar kultúra és nemzeti hagyomány értékeinek terjesztője, az erdélyi magyarság önazonosság-tudatának ébren tartója volt. Művészetében lépést tartott a világgal és a világsszínházzal, egyetemességre és korszerűségre törekedett. Nyitott maradt minden új színházi stílustörekvésre.

Az erdélyi színészeket illesse dicséret azért is, hogy testvérüknek érzik mindig az Embert, bármilyen nyelven szóljon is, és bölcsességgel viselik sorsukat a kisebbségi létben, méltósággal vállalják, hogy a „babiloni fogságra vetett magyar szellem” küldöttei legyenek. Életük nem gondtalan ma sem. Létük minden pillanatában agyukban zakatol a hamleti kérdés: „Lenni, vagy nem lenni?”

Erre a kérdésre a kolozsvári színház legendás igazgatója, Janovics Jenő sajátos, erdélyi módon válaszolt. 1919 tavaszán a Hunyadi téri fényes neobarokk kolozsvári színházban éppen a *Hamletet* játszották. Előadás közben fegyveres katonák törtek be a színházba: az új román hatalom rendfenntartói. Az előadás félbeszakadt, a közönség hazament.

Az új hatalom kiebrudalta otthonából a magyar társulatot. Az épületbe a román színház és opera költözött. A magyar színészek a Séta téri fénytelen nyári színházban folytatták munkájukat. 1940-ben a történelem kereke újból fordult egyet. A magyar színészek visszakapták színházépületüket. Régi-új otthonukban első előadásuk a *Hamlet* volt, eredeti rendezői koncepcióban: ott folytatták, ahol huszonnégy évvel azelőtt félbeszakadt. Amikor felment a függöny, megszólalt Hamlet: „Lenni vagy nem lenni? Ez itt a kérdés.”

A legendának tűnő igaz történet a történelem abszurdításában az erdélyi színházművészek helytállását és konok küldetéstudatát példázza, Királyhágón innen, Királyhágón túl.

Illesse őket főhajtás!

Szabó József

Mindenki tudja, mekkora feladat ma a magyar nyelv erejét és szépségét hirdetni, néha még bátorság is kell hozzá. Bánffy György évtizedek óta beszéli, mondja, szavalja nyelvünk legszebb példáit, akár az igehirdetők.

BÁNFFY GYÖRGYNEK

a magyar nyelv ápolása és védelme érdekében kifejtett

művészi munkássága

MAGYAR ÖRÖKSÉG

„Nyelvünk nagyobb kincsünk, mint a földünk, mert régebbi, s akkor is él, amikor a föld már nem a mienk. Nagyobb, mint a történelmünk, mert a történelem a nyelvben elfér, de a nyelv nem fér el a történelemben. Ezt az élő testet, ezt az óriási és közös műalkotást maga az Alkotó teremtette; sok ezer év finomította, fejlesztette, ápolta; lángelmék alkotásaikkal gazdagították, felfedezők ide rejtették el kincseiket. Igazán közös kincsünk a nyelv, az egyetlen nemzeti vagyon, amelyből a szegény embernek is éppen annyi jut, mint a leggazdagabbnak, és csak annak nincs belőle semmije, aki maga dobta el magától. Titkos jegy, amelyről minden bábeli zűrzavarban egymásra ismerünk, címer, amelyet büszkén hordozunk az emberi szellem mérkőző-porondján. Leghűbb képünk, mert nem a nyelvünk olyan, mint mi, hanem mi vagyunk olyanok, mint a nyelvünk. A magyar nyelv védelmi rendszerünk, szent kapu, amely kizár és befogad, menedéket nyújt és otthonunkat jelzi.”

E mondatokkal jellemezte nyelvünket a jeles hitszónok, Ravasz László, kinek mondatai változtatás nélkül illenek Bánffy György prófétai ihletettségű nyelvhirdető tevékenységére. Mindenki tudja, mekkora feladat ma a magyar nyelv erejét és szépségét hirdetni, néha még bátorság is kell hozzá. Bánffy György évtizedek óta beszéli, mondja, szavalja nyelvünk legszebb példáit, akár az igehirdetők. Vajon véletlen-e, hogy a középkor latinságának kemény burkába rejtett költői magyar nyelv akkor bontakozott ki diadalmasan, amikor az Ige anyanyelvű hirdetése vallási küldetéssé vált; hogy irodalmunk történetének legelső klasszikusai lelkészek, papok, akik hivatásszerűen gyakorolták a nagy nyilvánosság, a közösség előtt elmondott beszéd művészetét, egy Heltai Gáspár, egy Bornemisza Péter, egy Pázmány? Könyvekbe foglalt életművük

jószerivel elmondott prédikációk gyűjteménye. És vajon véletlen-e, hogy a XIX. században már-már németté változott magyarországi városi beszédet színészek teremtték újra magyarrá? Benedek Elek említi, hogy Jászai Mari és Blaha Lujza a magyar nyelv tanítómesterei voltak, mert a nézők nagy része tőlük tanult meg magyarul, színpadról elhangzó szövegekre figyelve.

Ezt a hagyományt folytatja s építi tovább Bánffy György, akit az elmúlt évtizedekben láthattam-hallhattam nagyigényű értelmiségiek, fülelő egyetemisták és mesére szomjazó kisdíjak között egyaránt. Bár válna ma is minden magyar színművész nyelvünk olyan honi nagykövetévé, mint Bánffy György, aki megfogadta Füst Milán tanácsát és intését:

„Szent e nyelv! S több kincséd nincs neked! Oly csodás nyelv a magyar. Révület fog el, ha rá gondolkodok is. Ne hagyd tehát, hogy elmerüljön, visszasüllyedjen a ködbe, melyből származott...”

Nemeskürty István

BÁNFFY György színész (Budapest, 1927). 1962-ig eredeti nevét, a Hunyadi-Buzás Györgyöt használja. 1950 és 54 között végzi el a Színház- és Filmművészeti Főiskolát. 1945–49 között magántisztviselő, moziüzemvezető. 1949–50-ben a filmgyári színész-csoport tagja, 1950–53-ig a Nemzeti Színház, 1953–54-ben az Állami Bábszínház, 1954–60-ig a Fővárosi Operettszínház, 1960–71-ig a pécsi Nemzeti Színház, majd 1971-től a József Attila Színház tagja. 1978-tól a Zeneművészeti Főiskola beszédtanára. 1985–94 között országgyűlési képviselő, ebből 1990–94-ig az MDF frakció elnökségi tagja, számos parlamenti szakt bizottság munkájában vesz részt. Az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöke.

Kitüntetései: 1965-ben Jászai Mari-díjat kap, 1971-ben érdemes művész, 1979-ben SZOT-díjas, 1983-ban kiváló művész, 1989-ben Kazinczy-díjas.

Főbb szerepeit Shakespeare *Lear királyában*, *III. Richárdjában*, *Othellójában* és a *Tévedések vígjátékában*, valamint Rostand *Cyranójában*, Szophoklész *Oidipuszában*, Goethe *Faustjában*, Illyés Gyula *Tiszták*, Bethlen Miklós és Széchenyi című drámaiban játszotta.

Kodolányi János írt vagy félszáz könyvet, s az ő írói munkásságát tárgyaló fejezet nélkül nem képzelhető el valamirevaló magyar irodalomtörténet. De haláláig egy pillanatra sem tűnt fel a televízió képernyőjén, s a magyar rádióban is csak néhány percre kapott szót.

KODOLÁNYI JÁNOS

író

mágikus realizmusa

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Száz esztendeje született Kodolányi János, 1899. március 13-án. Gyermekkorát Pécsváradon tölti. Tizenegy éves korában kerül át Vajszlóra, az Ormánságba. Fiatalságának tapasztalatai meghatározzák irodalmi pályáját.

Korai naturalista regényei szociológiai, ugyanakkor költői maggal is rendelkeznek. Tükrözik az ormánsági nép életét, lelkivilágát, s vád alá helyezik a fennálló társadalmi rendet, az „úri” osztályt az ormánsági parasztság pusztulásáért.

Huszonkét évesen nősül s kerül el falujából, és ekkor szakít véglegesen családi tradícióival. A *Süllyedő világban* lírai őszinteséggel számol be erről a korszakról. Felesége, Tildi egy életen át segítőtársa, támogatója, értője, s a szegénység éveiben legfőbb támasza.

Két gyermekükkel, Jánossal és Juckával gyakran költöznek, hogy megélhetésüket biztosítani tudják. Csak a harmincas évek közepére alakul ki végleges, népművészeti remekekkel díszített otthonuk. Baráti körük is bővül, Kodolányi szoros barátságot köt Szabó Lőrincsel, Móricz Zsigmonddal, Fülep Lajossal, Várkonyi Nándorral és több kortárs íróval.

Regényei a harmincas évek közepén témát váltanak. Kialakít egy sajátos középkori magyar nyelvet, melynek gyökere az ormánsági népnyelv, s ezen születnek történelmi regényei. Első kötete *A vas fiai* (1936), ezt követi a *Boldog Margit* (1936) és a *Juliánus barát* (1938). Ezek a művek hungarológiai szempontból is jelentősek. Ilyen rövid időn belül csak úgy jöhettek létre, hogy az író hihetetlen kitartással és rendszerességgel napi öt – előző este gondolatban már megszerkesztett – sűrűn teleírt oldalt kopogtatott le kis Remington gépén.

Kodolányi tizenéves kora óta vágyott Finnországba, s több nyelv mellett finnül is megtanult. 1936–38 között ötször járt Suomiban, s mindig úgy érezte, hogy oda „hazatér”. A finnek erényeiből hitet és bátorságot merít a magyarság számára. Több jelentős finn irodalmi művet ültet át magyarra.

Színdarabjai közül a *Földindulás* a legsikeresebb. Ösbemutatója 1939-ben volt, óriási hatással és sikerrel. A baranyai népességfogyás ezzel a darabbal robban be a köztudatba, mint országos probléma.

Politikailag a húszas években balra tolódik, sőt kiáll az illegális kommunista mozgalom mellett is, de ezt a harmincas évek elején meghasonlás követi. Baráti kapcsolata Móricz Zsigmonddal és körével, majd Veres Péterrel egyre inkább a népi írók táborába vonzza. A második világháború alatt ugyanúgy nem hisz a német győzelemben, mint népi író társai. A német veszélyt teljes mértékben érzékeli, és a náciizmusnak mindvégig következetes és elszánt ellensége.

1942-ben részt vesz a lillafüredi írótalálkozón, s többek közt a cenzúra ellen emeli fel szavát. 1943 nyarán a szárszói konferencia megnyitó beszédében felkészülést sürget a vésszel terhes jövőre.

1945 tavaszától teljesen mellőzik, sőt támadják. Az íróbarátok közül sokan cserbenhagyják (pl. Darvas József), de néhányan mellé állnak, így Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Németh László és természetesen Várkonyi Nándor. Nem annyira a pártok, mint inkább személyes ellenségei folytatnak hajszát ellene.

1939-ben a *Földindulás* honoráriumából nyaralót és telket vásárolnak Balatonakarattyan. A rendszerváltás után, ahogy anyagi forrásaik elapadnak, egyre inkább ide húzódnak vissza, és 1949-ben kénytelenek feladni a budai lakást. Kodolányi fizikai állapota egyre romlik, nemcsak gyerekkorától életét keserítő, öröklött lábizom-problémája, hanem cukorbaja miatt is. 1948 és 1954 között szinte semmit sem közölnek tőle. Megélhetésük jelentős részét a Tildi által művelt kert biztosítja. Ezt, amíg tartott belőle, az eladott lakás árából pótolták. Mérhetetlen nyomorban élnek, a legelemibb szükségletekre sem telik, még betegbiztosításuk sincs.

Kodolányit egyre inkább hatalmába keríti a miszticizmus. Barátaival, elsősorban Szabó Lőrincsel és Várkonyi Nándorral hosszú leveleket váltanak ilyen témakörben. Készül Mózes-regényére (*Égő csipkebokor*, 1957), és Júdás-regényét írja (*Én vagyok*) anélkül, hogy a megjelenésre az ötvenes évek elején a legcsekélyebb remény lenne. Új regényeiben ismét alaphangot vált – ezek a művek a realista miszticizmus jegyében születnek. Így ír erről 1952-ben: „Ami az ilyen témánál a legnehezebb: realitásnak kell lenni úgy, hogy tükröződjék az irrealitás, a másvilági, a transzcendens; emberinek, földinek, világinak lenni úgy, hogy telítve legyen minden istenivel. Én a Júdásban ezt megcsináltam, magam is hitetlenül nézem, hogy sikerült...”

Az 1956 októberében kötött életmű-szerződést már 1958-ban fel akarja bontani a Magvető Kiadó. Cukorbaja mellé 1956 elején infarktust kap, s ettől kezdve több mint tizenhárom éven keresztül betegen, életveszélyben él. Domokos Mátyás írja *Leletmentés* című kötetében: „Az életmű-szerződés valahogy mégis megmarad... Kodolányi János írt vagy félszáz könyvet, s az ő írói munkásságát tárgyaló fejezet nélkül nem képzelhető el valamirevaló magyar irodalomtörténet. De haláláig egy pillanatra sem tűnt fel a televízió képernyőjén, s a magyar rádióban is csak néhány percre kapott szót. S mit kapott még? 1969. március 13-án, hetvenedik születésnapján a Művelődésügyi Minisztériumtól egy cigarettásdobozt ajándékba.” Ez volt életében írói munkásságának egyetlen magyar elismerése.

Posztumusz Kossuth-díjat csak 1990-ben kap. Viszont még életében részesült két rangos finn kitüntetésben: megkapta a Finn Oroszlánrendet és az Alexis Kivi-díjat.

Megkésve, de annál nagyobb tisztelettel és elismeréssel adózunk most Kodolányi János műveinek, emberi tartásának, és iktatjuk emlékét a Magyar Örökség Aranykönyvébe.

Németh Magda

KODOLÁNYI János a XX. századi magyar prózairodalom kiemelkedő képviselője (Telki, 1899 – Budapest, 1969). Középiskolai tanulmányait Pécsen, majd Székesfehérváron végezte. 1919-ben érettségizett. 1921-ben megnősült, és Budapestre költözött. Pályafutását költőként kezdte, első verseskötete (*Hajnal*, 1915) Pécsen jelent meg. Első elbeszélését (*Sötétség*) 1922-ben a *Nyugat* közölte. Korai naturalista regényeinek, elbeszéléseinek témáit főként az ormánsági nép életéből választotta. Kodolányi 1932-ben az Írók Gazdasági Egyesülete (IGE) egyik alapítója, később a szervezet első titkára, főtípkára, majd társelnöke lett. 1934 és 1938 között a *Válasz* című folyóirat, később a *Híd* című hetilap főmunkatársa volt. 1937-ben Baumgarten-díjat kapott. Az 1930-as évek második felében írta a XII., illetve XIII. században játszódó, erős atmoszférájú történelmi trilógiáját: *A vas fia* (1936), *Boldog Margit* (1937), *Julianus barát* (1938). Újabb, a honfoglalást feldolgozó regénytrilógiájából csak két rész készült el: *Istenek* (1941), *Holdvilág völgye* (1942). Kodolányi 1941-től a pécsi Janus Pannonius Irodalmi Társaság társelnöke, a *Sorsunk* című ottani folyóirat munkatársa volt. Színműveiben történelmi (*Pogánytűz*), társadalmi (*Végrendelet*, *Vidéki történet*, *Békák tava*) kérdéseket taglal. Legnagyobb hatású darabjában, a *Földindulásban* (1939) az egyke-problémára irányította a figyelmet.

Kodolányit 1948 után politikai okokból kiszorították az irodalmi életből, 1955-ig nem jelent meg írása. 1949 és 1956 között visszavonultságban élt Balatonakarattyán, ott írta több regényét. A második világháború után születtek – de nagyrészt csak 1956 után jelentek meg – a bibliai időkben játszódó, részben Csikesz Sándor lelkész és Várkonyi Nándor misztikus elgondolásait tükröző regényei: *Vízöntő* (1948), későbbi kiadásaiban *Vízözön* címmel, *Égő csipkebokor* (1957), *Új ég, új föld* (1958), *Én vagyok* (1972). 1967-től megindult életművének kiadása. Önéletrajzi könyvei – *Süllyedő világ* (1940), *Visszapillantó tükör* (1968) – érdekes társadalom- és kultúrtörténeti források.

Fénylő csillagaink között az egyik legragyogóbb minden kétséget kizáróan Kőbán Rita. ...ba semmi mást, csakis az aranyakat számítjuk be – szinte utolérhetetlen győzelmi sorozat marad: a kajak királynő hétszer nyert világbajnokságot...

KŐBÁN RITA

kajaksportban elért kiemelkedő olimpiai és világbajnoki szereplése

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Mindenek előtt elkerülhetetlen némi magyarázattal szolgálnunk annak érdekében, hogy valódi érdemeinek és értékének megfelelően érzékeltesük a magyar kajak-kenu sport kiemelkedő egyéniségének, Kőbán Ritának a teljesítményét. Legeredményesebb olimpiai sportágainkban a megszerzett, különböző érmekből álló gyűjteményünket bemutató táblázat élén olyan hagyományos sportok állnak, mint a vívás (77 érem), az úszás (57) és a birkózás (48). Kivétel nélkül valamennyi már a legelső újkori olimpiai játékokon, az 1896-os, Athénban megrendezett modernkori ötkarikás ünnepen s azóta is megszakítás nélkül versenyszám volt, mondhatni tehát, hogy sportolóinknak egy kerek évszázadnyi idejük jutott a nagyszerű helyezések elérésére.

A magyar kajak-kenu sport harmadik helye – 54 éremmel – ezen a csupa sikert tükröző, imponáló táblázaton azt sugallja, hogy e sportág művelői is már a kezdetek kezdete óta élhettek az éremszerzés lehetőségével.

Ez azonban nem így van, hiszen a kajak-kenu sport az olimpiák programjában csupán 1936-tól kapott helyet, s első aranyérmünket négy évtizeddel ezelőtt, 1956-ban szereztük (Urányi János és Fábián László jóvoltából).

Hölgyeink dicső eredményeire még tovább kellett várnunk.

Legjobb kenusaink, kajakozóink mintegy félévszázada uralják a nemzetközi vizeket, aratják példátlan sikereiket az olimpiai-, Európa- és világbajnokságokon. Ez egyben azt is jelenti, hogy nemzeti színeinket a kiválóságok folyamatosan egymást követő nemzedékei képviselik.

Fénylő csillagaink között az egyik legragyogóbb minden kétséget kizáróan Kőbán Rita.

Eddigi eredményeit a lehető legtömörebben összegezve: tekintélyes, világszerte méltán elismerést és csodálatot ébresztő számokat kapunk. Ha a tucatokban mérhető hazai bajnoki aranyakat, továbbá a nagy világversenyeken elért előkelő második-harmadik helyezéseket figyelembe sem vesszük – ami részünkről talán nem is sportszerű –, és semmi mást, csakis az aranyakat emeljük ki, akkor szinte utolérhetetlen győzelmi sorozat marad: a kajak-királynő hétszer nyert világbajnokságot...

Csak három röpké epizódot hadd említsek: 1994-ben Mexikóvárosban nem kevesebb, mint öt szám döntőjébe verkedte be magát. 200 méteren itt szerezte meg a magyar női kajakozók első, egyben sporttörténeti jelentőségű egyéni aranyérmét, de párosban és a négyesben is első lett. (Az 500 méteres számokban sem adta alább ezüstnél, mind az egyéniben, mind a négyesben második lett.)

Olimpiai diadalai látványos, hallatlanul szoros, izgalmas versenyek eredményeként vésődtek az emlékezetünkbe. Kajak négyesünk 1992-ben Barcelonában elért első helye után 1996-ban Atlantában újabb sporttörténeti mérföldkő következett: Kőbán Rita lett kajakozásban az első egyéni olimpiai bajnoknőnk!

A parádés pályafutás itt – a megkoronázással – akár be is fejeződhetne, hiszen másfél évtizedet eltölteni ebben a hihetetlenül kemény, szívós, állandó edzésmunkát követelő sportban – ráadásul mindig a világ élmezőnyében – fantasztikus teljesítmény... Kőbán Rita Atlanta után vissza is vonult – egy kicsit pihenni, kifújni magát. Azért, hogy egy évnyi rendkívüli szabadság, feltöltődés után diadalmasan térjen vissza.

Tavaly, 1998-ban – mintha mi sem történt volna – a remek sorozat folytatódott. A Szegeden megrendezett XXIX. világbajnokságon újabb aranyat nyert a négyes tagjaként. Kész arra, hogy a nagyszerű győzelmekkel megszerzett kajak-királynői fejékhöz újabb koronaékszereket gyűjtsön mindenek előtt a 2000-es olimpián Sydneyben.

A verhetetlen s roppant csinos bajnoknő érthetően óriási népszerűségnek örvend, annál is inkább, mert nem kizárólag sportoló. Atlanta utáni könnyített esztendeje alatt például ország-világ előtt bizonyította, mennyire tehetséges, talpraesett televíziós riporternek is. Nem véletlenül választották meg társai a Magyar Olimpiai Bizottság egyik legfontosabb testületének, a Sportolói Bizottságnak az elnökéül.

Büszkék lehetünk rá, hogy ilyen kiválóságaink vannak, mint Kőbán Rita.

Aján Tamás – Gallov Rezső

KŐBÁN Rita kajakozó (Budapest, 1965). 1977–82-ig az FTC, 1982-től a Csepel SC versenyzője. Eredményei a laudációban olvashatók.

Neve annyira összefonódott a cimbalommal, mint test a lélekkel. (...) Rácz Aladár lelkében népének kultúrájából hozott szabad és rögtönző stílusa ötvöződik a kötöttségekkel, szabályokkal rendelkező európai kultúrával. Játéka ettől lett sajátos, egyedi.

RÁCZ ALADÁR

művészetében a cimbalom megszólaltatásának világszínvonalra emelése
MAGYAR ÖRÖKSÉG

Rácz Aladár. Ha ezt a nevet halljuk, mindenkinek azonnal a cimbalom jut az eszébe.

Neve annyira összefonódott a cimbalommal, mint test a lélekkel.

Rácz Aladár abban a korban született – 1886. február 28-án Jász-
apátiban – cigányszülők gyermekeként, amikor Magyarországon a cim-
balom szerepe a zenei életben egyre felfelé ívelt. A Közép-Ázsiából szár-
mazó, négyezer éves múltú hangszer, mely a népvándorlás során került
Európába, és a XV–XVI. századra Európa valamennyi országában
használatos és népszerű lett, a XVIII. század végén és a XIX. század ele-
jén vált Magyarországon az úgynevezett cigányzenekarok közkedvelt és
nélkülözhetetlen hangszerévé. Míg Nyugat-Európában az újfajta hang-
szerek (zongora, orgona) kiszorították a hangversenytermekből, temp-
lomokból az ősi hangszert, addig hazánkban a városi muzsikások szere-
pét képviselő cigányzenekarokban a continuo szerepét átvéve egyre nőtt
népszerűsége. A különleges hangzású hangszerre felfigyeltek a kor jelen-
tős zeneszerzői, muzikusai, többek között Erkel Ferenc, Liszt Ferenc,
Ábrányi Kornél, Mosonyi Mihály vagy Allaga Géza. Mivel az Európa
többi országában egyre inkább feledésbe merülő hangszer jobbra csak
Magyarországon használatos, a hangszer eredetét nem ismerve nemzeti
hangszernek tekintik, mely a szabadságharc idején és annak leverése után
nemzeti szimbólummá válik. Erkel Ferenc *Bánk bán* című operájában kap
először fontos szerepet az akkor még eredeti formájában használt,
kisméretű, asztalra helyezett, csengő-bongó instrumentum, s ennek
hatására foglalkozik Schunda Vencel József hangszerkészítő mester a
hangszer továbbfejlesztésével. Így születik meg az a magyar cimbalom-
típus, melynek hangterjedelme már négy és fél oktáv, és pedálszerkezet

gátolja a hangok összezúgását. Allaga Géza teremti meg a hangszer irodalmát és oktatását, Liszt Ferenc pedig indítványozza a „magyar zongora” Zeneakadémián való képzését. Egyre többen tanulnak cimbalmozni, és az egész ország területén, városokban és vidéken egyaránt, egyetlen cigányzenekarból sem hiányozhat ez a hangszer. Nem véletlen, hogy Rácz Aladár brácsista édesapja cigányzenekarában is zenéltek ezen a hangszeren, és így a kis Aladárnak is módjában volt megismerni, megkedvelni a verőkkel ütögethető instrumentumot. Mindössze három éves, amikor cimbalmon kezd játszani, és még csak hat éves, amikor belép apja bandájába. Sorsa úgy hozza, hogy tizenöt évesen Budapestre kerül, ahol már javában folyik a cimbalomoktatás a Nemzeti Zenedében 1890-től Allaga Géza, a Zeneakadémián 1897-től Kun László kezei alatt. De nemcsak Budapesten, hanem Magyarország valamennyi kis- és nagyvárosában oktatják már képzett zenészek a nemzeti hangszert, amely olyan divatos volt, hogy még a zongorát is kiszorította vezető szerepéből.

A cigányzenekarok száma egyre növekszik, emiatt egyre nehezebb munkához jutniuk. Csak a legjobbak kapnak lehetőséget a zenélésre, akiket külföldön is szívesen foglalkoztatnak. A tehetséges, fiatal Rácz Aladár cimbalomjátékával hamar kitűnik társai közül, és elterjed a híre a cigányzenekarok körében. Bár zenei tanulmányokat nem folytat, népének ősi zenei kultúráját hordozva és azt kibontakoztatva lenyűgözi hallgatóságát. Ennek köszönheti, hogy külföldi meghívást kap.

Franciaországban, majd Svájcban új környezettel, másfajta zene-kultúrával találkozik, mely mélyen hat érzékeny lelkére. Olyan híres zeneszerzők csodálják meg a keleti kultúrát magában hordozó improvizációs képességét, szabad előadásstílusát, mint Debussy, Saint-Saëns, Sztravinszkij és a neves karmester, Ansermet. Az ebben a korszakban született Rácz Aladár-ihletésű művek – Sztravinszkij *Rag time*-ja, *Renard*-ja, Debussy *La plus que lente*-ja – a mai napig a hangszer irodalmának fontos darabjai.

A képzett muzikusokkal való ismeretség, barátság gyökeresen megváltoztatja a cimbalomvirtuóz további életét, gondolkodásmódját. Felismeri látóköre bővítésének fontosságát. Ez vezeti a barokk zene felé. Ösztönösen megérezte, hogy a barokk zene és ezen belül a francia barokk zene mennyire alkalmas a cimbalmon való játékra. Ha visszatekintünk a XVII–XVIII. század cimbalomtörténetére, láthatjuk, hogy ebből a korból maradt fenn a legtöbb cimbalomra írott mű, szonáták és variációk. Ez idő tájt koncertezett korának híres cimbalomvirtuóza, Hebenstreit Pantaleon is, aki hangszerén Telemann-nal, a német hegedűművész-zeneszerzővel még J. S. Bach hegedűre írt kettősversenyét is eljátszotta. Erről nem tudhatott Rácz Aladár, hiszen az ő idejében még nem volt feltárva a cimbalom története. A cigány zseni barokk zene iránti vonzódása arra vall, hogy érezte hangszerének karakterét, hovatartozását.

Rácz Aladár lelkében népének kultúrájából hozott szabad és rögtönző stílusa ötvöződik a kötöttségekkel, szabályokkal rendelkező európai kultúrával. Játéka ettől lett sajátos, egyedi. Előadói stílusa felidézi a cimbalom történetének egyes korszakait. Fantasztikus improvizációs készsége az ősi indiai, perzsa cimbalom, a santur hangulatát idézi, a barokk zene – kezei alatt – eszünkbe juttatja a hangszer történetének azt a korszakát, amikor a cimbalom nemcsak a népi használatban, hanem a templomokban, királyi udvarokban, hangversenytermekben is szerepet kapott, s amelyben a zenét mindenki azon a hangszeren játszotta, amin tudott, s a díszítések, kísérek is az előadók fantáziájára voltak bízva.

A játéktechnikában kifejlesztett és szerzett tapasztalatok vezették el Rácz Aladár tudását olyan szintre, amit mások főiskolákon vagy egyetemeken szerezhettek. Önfejlesztő képessége, tanulni akarása, a cigányság sorsából való szabadulási vágya – de nem megtagadása – csodálatra méltó és példaértékű. „Engem mindig minden érdekelt. Soha nem vagyok semmivel se megelégedve. Mindig többet akarok. Kísérletezem, újat keresek. Lehet, hogy így lettem cimbalomművész” – mondja magáról.

Kevés ősi tehetséggel megáldott muzsikusnak van ilyen kitartása és önfejlesztő igénye. A legtöbbjük megelégszik csak a tehetséggel.

A cimbalom mestere kísérleteihez, újításaihoz kitűnő és hűséges partnert talált felesége, Yvonne Barblan személyében, aki nemcsak a zongorakísérő és az élettárs szerepét tölti be, hanem a pedagógusét is, hiszen zenei ízlésének fejlesztésében is igen nagy segítője, állandó kontrollja.

1935-ben Magyarországra való visszatérésekor más zenei kultúrát talál hazájában, mint elmenetelekor. A cimbalom népszerűsége az első világháború után hanyatlásnak indul. Már nem olyan fontos a „nemzeti hangszer”, előtérbe kerülnek a divatos nyugati hangszerek. Budapesten ugyan a Zeneakadémián Fodor Janka, Allaga Géza volt növendéke oktatja a cimbalmot, s növendékei közül többen nemzetközi hírnévre is szert tesznek – mint például Tarjáni Tóth Ida –, de a többi városban sorra szűnik meg a hangszer oktatása.

Kodály Zoltán és Bartók Béla népzenei gyűjtőmunkája fedi fel az igazi magyar népzene, ahol inkább az énekes, mint a hangszeres zenélés dominál. Új stílusirányzatot hoznak létre, melynek alapja a népzene. Kodály és Bartók is látja a cimbalom jelentőségét a magyar népzeneben, amit később Lajtha László hangszeres népzenei gyűjtése be is bizonyít. A hangszer klasszikus zenekarban való alkalmazásának fontosságát ugyanúgy látják, mint annak idején Erkel és Liszt. A szólisztikus és kamarazenei művekben a zongorát részesítették előnyben, valószínűleg azért, mert azon játszani is tudtak, ismerték technikai lehetőségeit. Ennek ellenére mindkét zeneszerző kedvelte a sokszínű, változatos dinamikájú,

egzotikus hangzású cimbalmot, s szívesen hozzájárultak más hangszerre írt műveik cimbalmon való játszásához.

Nem csoda, hogy az ebbe a légkörbe hazaérkező Rácz Aladár nyugati zenekultúrával „megfertőzött” cimbalomjátéka zeneértő körökben nagy feltűnést keltett. 1938-ban kinevezték a Zeneakadémia cimbalom tanárává, ahol haláláig, 1958-ig tanított. Közben számos nagysikerű koncertet adott, és a Magyar Rádió számtalan hanglemeze örökítette meg cimbalomjátékát az utókor számára. A második világháború után kialakult rendszerben a cigányszármazású, alacsony sorból kikerülő, nagy karriert befutott művész sorra kapta a kitüntetések: Kossuth-díjat, a Magyar Népköztársaság érdemes, majd kiváló művésze címet és a Munka Vörös Zászló Érdemrendjét. Kitűnő kritikák jelzik művészi tevékenységének elismerését. 1958-ban bekövetkezett halála után is dicsőítik példaértékű művészetét, legendás alakját. Mindent megkapott az élettől, amire csak egy művész vágyhat: az elismerést és a halhatatlanságot.

Alakja a magyar zenetörténet és a cimbalomtörténet részévé vált. Munkásságával tovább vitte hangszerének elismertetését, amelyért már korábban Erkel, Liszt, Allaga, Schunda és még nagyon sok előadó-művész, tanár küzdött. Művészi tevékenysége áthidalta hangszerének válságos korszakát, s utána további művészek, tanárok folytathatták a cimbalom népszerűsítését, létének, kultúrájának megmentését, megőrzését, hogy ezáltal megvalósulhasson Gárdonyi Géza jóvágya a hangszer örökkévalóságáról: „ha valaha elpusztulnánk a föld színéről, az angyalok lejönnek a mennyek országából és az utolsó cimbalmot fölviszik oda magukkal.”

Herencsár Viktória

...tudása, elkötelezett szellemiségű munkája korszakokon és rendszereken átívelő híd szerepét töltötte be mind a protestantizmus életében, mind az egyetemes magyar kultúrában.

ÚJSZÁSZY KÁLMÁN

professzornak

a sárospataki református tudományos gyűjtemények
létrehozásában játszott meghatározó szerepe és falukutató munkássága

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Újszászy Kálmán neve csillagként ragyog a sárospataki szellemi múlt nagyjainak egén. Kilencvenkét esztendő életútja, amely több mint hat évtizedes alkotó munkát foglal magába, olyan hatásúnak bizonyult, hogy őt tekinthetjük a „pataki szellem” egyik legjelentősebb XX. századi reprezentánsának.

A hittudomány, a történelem, a pedagógiatörténet, a néprajz, a szociológia és az egyetemes kultúrtörténet is magáénak vallhatja azt a férfit, akiben egyszerre volt jelen a klasszikus műveltség, a korszerű európai tudás és az angolszász világ ismerete, kapcsolatrendszere. Mindezt Újszászy Kálmán keresztyén hittel, magyarság iránti elkötelezettséggel arra használta fel, hogy a vidék, különösen a falu számára képezzen értelmiségi réteget, kibontakozáshoz segítve a népi kultúra értékeit, ezen keresztül műveltséghez, emberi tartáshoz, szakismeretekhez juttassa a falu népét. Trianon után ez a tevékenysége cserkészvezetőként gyógyító, filozófia–pedagógia professzorként értékfeltáró és fenntartó jelleggel hatott, a háború után pedig közgyűjteményi vezetőként a „még megmenthető” mentését vállalta fel, különös belső érzéssel kitapintva a „mikor meddig lehet elmenni” határait.

A vidékhez, Patakhoz, az ősi református kollégiumhoz való hűségét igazolta a történelem, mivel megérhette az Alma Mater és intézményei újjászületését, valamint átvehette munkássága elismeréseképp a Magyar Köztársaság Középkeresztje kitüntetését.

Újszászy Kálmán Budapesten született 1902-ben. A Markó utcai Gimnáziumban tett érettségi után Sárospatakon végezte el a teológiát, majd a továbbképzés időszakában egy-egy évet töltött Glasgow-ban,

Bázelben és Athénban, ami a diákot tanárrá edzette. 1929-ben a sárospataki tanítóképző vallástanáráként kezdte pályafutását, majd a bonni egyetemen töltött fél szemeszter után 1931-ben a sárospataki akadémia filozófia–pedagógia tanszékére nyert kinevezést, folyamatosan megszerezve a filozófiai doktorátust és a rendes egyetemi magántanári képesítést Debrecenben és Szegeden. Szakterülete a társadalmi és gazdasági folyamatokra, problémákra is kitekintő szociológia és falukutatás szemináriumának vezetése, és az 1936-ban indult népfőiskolai mozgalomban való társirányítói munka végzése volt. 1947-ben – a Svédországban töltött népművelési szakmai út után – főkönyvtárosi tisztséget kapott, majd a Sárospataki Teológiai Akadémia 1951-es megszűntetése után az egyházi kezelésben maradt Nagykönyvtár tudományos gyűjteményekké szervezése, s annak irányítása lett munkaköre. Emellett egyházi és közéleti szakmai testületek tagjaként, vezetőjeként kamatoztatta tudását, építette ki kapcsolatait az amerikai magyarsággal, s adott otthont – kertje legendás diófája alatt – 1976-tól a népfőiskolások találkozójának. Hitvestársával, a tudományos munkájában is segítőtárs Deák Ilonával négy gyermeket nevelt fel. 1994. május 3-án több ezres gyászoló gyülekezet kísérte koporsóját Patak főutcáján végső nyugalóhelyére.

Újszászy Kálmán személyisége és sorsa rámutat azokra az értékekre, melyek kimunkálása egy nemzet önbecsüléséhez szorosan hozzátartozik, vagy amelyek hiánya folytán anélkül sorvad el, hogy kísérletet tenne felemelkedésére, fennmaradására.

Újszászy Kálmán munkássága öt területen volt átlagon felüli.

1. Az ifjúság mozgalmi jellegű nevelése.

Sárospatakon szervezték meg az első magyar építőtábort 1935-ben. Célja, hogy a jövő követelményeire felkészítse az ifjúságot. Az önnevelés és a közösséghez alkalmazkodás segít abban, hogy öntudatos, áldozatkész fiaivá váljanak hazánknak. Kiemeli az egyénnek is hasznos közügyek fontosságát, és felhívja a figyelmet a testi munka értékeire, melyet a szellemi munkát végzőknek is tapasztalatból ismerniük kell. Az Újszászy Kálmán vezette tábor építette meg a Károlyfalva–Rudabányácska utat, s így épült fel a szegilongi templom is.

A cserkészmunka diákok vezetésével folyt, és keretet adott a kirándulástól kezdve a sporttevékenységen át az előadások szervezéséig, a bibliakörön keresztül egészen a lelki életig. A cserkészcsapatokban felnőtt későbbi tanárok mind kitűnően megállták helyüket a vezető pozíciókban, a falusi ifjúság hatékony nevelőivé váltak. A siker titkát az életformában látták, amikor az őrsi kisközösségekben egyszerre találunk az ifjak társat, segítőt, majd utódot is.

2. A falukutatás új szemléletének kialakítása: esély a nemzet megmaradására.

A szegénységtől sújtott régió bölcsője volt a kivándorlásnak, valamint a Trianonban megállapított határok e régió lakóit szakították el legélesebben természetes központjaiktól. A szegények iskolájaként számon tartott kollégium felvállalta a tehetséggutató mellett azt is, hogy a falu először az oktatás-nevelés tárgya, majd az oktatás-nevelés végzője. A kollégium és az apró falvak legációs kapcsolatára alapozott falukutató munka gyümölcse lett a vándorkönyvtárak és népszínjátszó csoportok alakulása, a hangversenyek és előadások szervezése.

3. Sajátos, hárompólusú népfőiskola-típus kidolgozása.

A szakirányú oktatást (tejtermelés, szőlőművelés, gyümölcsstermesztés, műtrágyázás stb.) kiegészítették az irodalmi, történelmi ismeretek. Nagy hangsúlyt kapott a hitvallásosság erősítése is. Célja egy új réteg, a művelt paraszt-polgár kinevelése volt. A népfőiskolai hálózat eredményességét tükrözi az, hogy 1938-ban a visszacsatolt Felvidékről egy csapásra visszatértek a diákok a régi arányok szerinti területi megoszlásban. A népfőiskolákra olyan igény mutatkozott, hogy azt nem szervezni kellett, hanem szinte minden előállt, úgy terjedt. A belső mozgatórugó az evangéliumi lelkület volt. A népfőiskolán a nevelő az úgy „rabjaként” szolgált, a növendék önként ajánlotta fel magát, hogy hivatást, hazaszeretetet és egyházszeretetet plántáljanak szívébe. E három tényező harmonikus együtthatását Újszászy Kálmán feltétlenül szükségesnek tartotta. A hivatást az evangéliumi lelkület nem engedi munkamániává válni, a nemzeti gondolat küldetéstudat nélkül meddő népieskedéssé vagy faji öntudatburjánzássá torzul, s végül az egyház, ha elhanyagolja az előző szempontokat, öncélúvá, befelé fordulóvá válik. Ahol ezekből csak egyet vállalnak fel, soha nem születik népfőiskola, legfeljebb szektásodó közösség szerveződhet. Az elvek gyakorlatba való ültetését a „Szeretettfalú” nevű program biztosította.

4. Értékmentés, közgyűjtemény-szervezés.

Az államosított gimnázium és a bezárt teológia leválasztása után a felhalmozott néprajzi, szociológiai anyagok megőrzése, a Nagykönyvtár élő funkciójának megtartása igényelt kultúrdiplomáciai erőfeszítéseket Újszászy Kálmántól. Budapesten filozófiaprofesszori katedrát kínáltak neki, de ő Patakon maradt, hogy amit 1945-ben sikerült megőrizni – a legértékesebb pataki könyvek nem Sárospatakról, hanem a biztonságosabbnak vélt budapesti bank pánccélterméből kerültek „oroszfogságba” –, az megmaradjon az ötvenes években is.

A vezetése alatt álló intézmény, az észak-magyarországi régió sajátos profilú gyűjtőkönyvtárává fejlődése tartotta meg Sárospatak iskolaváros jellegét. A Tudományos Gyűjtemények magába foglalta a könyvtárat, a levéltárat, a múzeumot s a ritkaságnak számító adattárat, így az anyag

nem került sem Miskolcra megyei könyvtár alapítása céljából, sem Nyíregyházára, ahogy az elképzelésekben volt. Így maradhatott Sárospatakon a tanítóképző főiskola.

5. Kapcsolattartás az amerikai magyarsággal.

Az emigrációban élő, egykori pataki diákok meghívása nyomán lehetővé vált a lelki és művelődési szálak erősítése. Lépések történtek a másod- és harmadgenerációs magyarok anyanyelvi képzésének megszervezésére Sárospatakon, és egy amerikai magyar archívum felállítására. Az Újszászy professzor személyében megtestesült folytonosság érlelte azt a reményt, hogy Sárospatak ősi kollégiuma egyszer majd visszanyeri eredeti rendeltetését, s ez 1990-ben valóra is vált.

Újszászy Kálmán életműve azért méltó arra, hogy magyar örökségünk részét képezze, mert az ő tudása, elkötelezett szellemiségű munkája korszakokon és rendszereken átívelő híd szerepét töltötte be mind a protestantizmus életében, mind az egyetemes magyar kultúrában. Hatása tanítványaiban él tovább, s így tud fennmaradni a pataki szellem nagyjainak hitvalló mondása: „*Három fáklya ég: hit, baza, emberiség!*”

Virág Sándor

„Nekem egy központi érdeklődési területem van, ... s ez a magyarság kultúrája, a magyarság történelme, a magyarság élete, a magyarság további fejlődése ... saját kultúrájának kifejtése, amely nem lehetséges saját társadalmi kérdéseinek megoldása nélkül...”

VARGYAS LAJOS

irodalom-, zene- és néprajztudós
balladakutató munkássága
MAGYAR ÖRÖKSÉG

Vargyas Lajos életének meghatározója, szerteágazó tevékenységének indítéka a haza és az igazság szeretete. A politikusi, tanári pálya – amely felé fiatalon vonzódott – nem nyílt meg előtte sem a Rákosi-, sem a Kádár-korszakban, megalkuvást nem ismerő személyisége nem illett bele a magyar közéletbe. A tudományos kutatásban találta meg azt a területet, melyben kivételes, eredeti tehetségét és szorgalmát kamatoztathatta – a szaktudósi karriert messze meghaladó mértékben. Jelentős, új, olykor vitákat is kiváltó eredményei a népzene, a népballada, az őstörténet, a történelem és a verstan témakörét fogják át.

Vargyas Lajos 1914-ben született Budapesten, tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetemen és a Zeneakadémián végezte. Az egyetemen ismerkedett meg Kodály Zoltánnal, akinek folklórszemináriuma döntő hatással volt munkásságára. Doktori disszertációjának témáját Kodály javasolta: egy falu teljes zenéjének feltérképezését. Így jött létre az akkoriban visszacsatolt Felvidék egy kicsiny településének hónapokig tartó helyszíni tanulmányozása alapján az *Áj falu zenei élete* című könyv 1941-ben, mely az első ilyen jellegű falumonográfia.

Vargyas Lajos kutatói tevékenysége később több szálon is összekapcsolódott mesterével, akinek kívánságára 1952-ben dallam-példatárt állított össze *A magyar népzene* című tanulmányához. Ez azt jelenti, hogy a magyar népdalkincsből a Vargyas válogatta anyag vált közismertté, hiszen a közép- és felsőfokú népzeneoktatásban ma is ezt a számos kiadást megért könyvet használják, melyet „Kodály–Vargyas” néven emlegetnek.

Kodály halála után Vargyas tanulmányokkal szolgálta a mester munkásságának értékelését, többek között *Kodály, a nemzeti géniusz* és *Kodály, a tudós és tudósnevelő* című írásaival. Kodály kéziratok hagyatékának sajtó alá rendezésével pedig hozzájárult az életmű ismeretlen vonásainak feltárásához, nyilvánossá tételéhez.

Vargyas kutatásai közül őstörténeti munkáit emelném ki, amelyekben népzenei, folklorisztikai és nyelvészeti eredményeket mondhat magáénak. Zenei őstörténete tovább finomította, árnyalta a kodályi eredményeket: az újabb Volga-vidéki gyűjtések annak látszólag ellentmondó tényeit új koncepcióba állítva, Kodály felismeréseit erősítette meg népzenei keleti kapcsolatait illetően. Vargyas zenei őstörténete máig a legigényesebb összefoglalás, és ugyanez mondható el *A magyarság népzeneje* című könyvéről.

Vargyas Lajos műveiben a magyarság szellemi értékeit a Kodály által szorgalmazott kettős összefüggésben világítja meg. Szemléletének alapját egyik tanulmánykötetének címével lehet tömören jellemezni: *Keleti hagyomány – nyugati kultúra*.

Keleti hőseink motívumait mutatta ki a ballada műfajában, és felfedezte középkori balladánk francia eredetét, amelyet vallon telepesek közvetítésével magyaráz. Népballada kutatásai során a teljes nemzetközi anyagot áttekintette, és így készítette el *A magyar népballada és Európa* című könyvét, melynek angol fordítása révén a magyar balladakincs, továbbá a magyar összehasonlító balladakutatás és tipológia külföldön is ismertté vált.

Verstani eredményeit a magyar nyelv bizonyos ritmikai sajátosságainak felismerésével alapozta meg, mely mind a magas-költészetben, mind a népköltészetben meghatározó érvényű. A Zrínyi-verselés ritmikájával kapcsolatban Kodály más álláspontot vallott, ez volt az egyetlen nézetkülönbség köztük, ami jól példázza, hogy Vargyas, mint hűséges tanítvány és munkatárs, a szuverén gondolkodás jogát nem adta fel. Vargyas máig büszke arra, hogy Kodály utolsó betegségében, kórházi ágyán az ő *Magyar vers – magyar nyelv* című könyvét olvasta és látta el széljegyzetekkel.

Vargyas Lajos tudományos felfedezései elfogulatlan gondolkodásának és szellemi bátorságának köszönhetőek. Bátorsága a mindennapi életben is megnyilvánult, amikor a háború alatt üldözötteket bújtatott családi otthonában, majd a háború után az ártatlanok védelmében emelte föl szavát a zeneakadémiai igazoló bizottságban. Később – a Kádár-korszakban – a kibontakozó ellenzéki mozgalom köreivel tartott kapcsolatot, és aláírásával támogatta megmozdulásaikat, illetve tanulmányt közölt az illegális *Bibó-Emlékkönyv*ben. Határozott fellépése sem tudta megmenteni a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportjának függetlenségét, melynek Kodály Zoltán és Rajeczky Benjamin után néhány évig ő volt az igazgatója.

Tudományszervező tevékenysége, emberi példája máig érezteti hatását a fiatalabb kutatók körében, akik ma a Zenetudományi Intézet különböző osztályain végzik munkájukat.

Vargyas meg nem alkuvó egyénisége, erkölcsi tartása nemcsak tiszteletet váltott ki környezetéből, hanem ellenérzéseket is azok között, akik a mindenkori kultúrpolitikai elvárásokat parancsként követik. Ezért – bár a rendszerváltás után Széchenyi-díjat kapott – tudományos munkásságának kellő értékelése a mai napig várat magára.

Vargyas Lajos egy interjúban így vallott: „Nekem egy központi érdeklődési területem van..., s ez a magyarság kultúrája, a magyarság történelme, a magyarság élete, a magyarság további fejlődése... saját kultúrájának kifejtése, amely nem lehetséges saját társadalmi kérdéseinek megoldása nélkül. Amennyi lehetőségem volt ezen dolgozni, és ahol csak tudtam, ott igyekeztem elvégezni, ami tőlem tellett...”

Ez a tudósi és emberi teljesítmény, mely „tőle tellett” – Vargyas Lajosnak Kodály eszmevilágát képviselő és kutatásait továbbfejlesztő munkássága – méltó arra, hogy magyar örökségként becsüljük meg.

Paksa Katalin

VARGYAS Lajos folklórkutató, zenetörténész (Budapest, 1915). 1937-ben a budapesti egyetem magyar–német, 1941-ben a Zeneakadémia egyházzenei szakán végzett. Kodály tanítványa és munkatársa volt. 1941-től a budapesti egyetemen tanársegéd, majd könyvtáros. 1951-től a Néprajzi Múzeum népzenei osztályának vezetője, 1962-től az MTA Népzene-kutató Csoportjának főmunkatársa, 1970-től igazgatója. 1973-tól 1981-ig az MTA Zenetudományi Intézetének tanácsadója.

A zenetudományok kandidátusa (1952), doktora (1963).

Kitüntetései: Erkel-díj (1980), Széchenyi-díj (1991).

A DÍJÁTADÁS AZ ÓPUSZTASZERI NEMZETI TÖRTÉNETI EMLÉKPARKBAN,
1999. JÚNIUS 19-ÉN TÖRTÉNT

Perner Ferenc szervezte meg és hajtotta végre hazánkban az első sikeres és tartós túlélést biztosító veseátültetést. (...) megszervezte a hazai donorprogramot. (...) megvalósította a hazai májátültetési programot, és 1995-ben elvégezte hazánkban az első sikeres májátültetést.

PERNER FERENCNEK

a magyarországi szervátültetés megteremtéséért végzett
tudományos és gyakorlati munkássága

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Ha egy ember az életében csak egyetlen olyan cselekedetet hajt végre, ami miatt bekerül szakmája tankönyveibe, már elégedett lehet élete munkájával. Perner Ferenc nevét több címszó alatt is megemlítik a hazai orvostudományok, kézikönyvek. Ezek közül a legfontosabbak:

1) 1973-ban Perner Ferenc szervezte meg és hajtotta végre hazánkban az első sikeres és tartós túlélést biztosító veseátültetést,

2) kidolgozta és megszervezte a hazai donorprogramot, részt vett az erre vonatkozó törvények kidolgozásában,

3) egyéni továbbképzéssel és munkatársai képzésével megvalósította a hazai májátültetési programot, és 1995-ben elvégezte hazánkban az első sikeres májátültetést.

Röviden és túlzás nélkül kimondható: neki köszönhető, hogy Magyarországon szervátültetést végeznek. E három, az egész magyar orvostársadalmat felrázó tette mellett más eredmények is fűződnek nevéhez.

Alapító tagja és tíz éven át képviselője volt az Intertransplantnak, a kelet-európai országok transzplantációs szövetségének, melynek szerepe az elszigeteltség éveiben óriási volt.

Részt vett annak az új típusú tároló-folyadékknak a kidolgozásában, melynek köszönhetően a vese 24 óra helyett 48 óráig hasznosítható.

Egyik javaslattevője és kidolgozója az új sebész szakorvosképzésnek és szakvizsgarendszernek.

229 tudományos közlemény és 12 könyvrészlet fűződik nevéhez. Részt vett a hazai szívátültetési program kidolgozásában, és konzultánsként segítette az első sikeres hazai szívátültetést.

Nemzetközi és hazai szaklapok szerkesztőbizottságának tagja. A külföld szakmai megbecsülésének jele, hogy 1997-ben az Európai Szervátültetési Szövetség, 1998-ban pedig az Eurochirurgie Európai Sebész-társaság hazánkban rendezte kongresszusát, kelet-európai országok között elsőként.

Felsőfokon beszél angolul és franciául, olvas, tárgyalást vezet németül. Nemzetközi tudományos társaságok vezetőségi tagja. Több kandidátusi disszertációnak volt irányítója.

Tőmondatokban leírt szakmai önéletrajza is megtölt két sűrűn gépelt oldalt.

Mindent felsorolni lehetetlen, de nem is szükséges. Ezek csak adatok. Adatok ahhoz, melyek egy különleges ember teljesítményének mutatói, magukban mégsem lennének elégségesek, hogy a mai napon Perner Ferenc vehesse át a Magyar Örökség Díj oklevelét. Ezeket az eredményeket talán felmutathatná egy hideg, törtető, politikai vonalon mindig jól fekvő valaki is, akinek azon kívül, hogy az orvosi egyetemet végezte el, nem sok köze van a gyógyításhoz. De Perner Ferenc egész életében gyógyított. Önként vállalt rotációs rendszerben klinikai orvosként is dolgozott közkórházban, ahol ő sem mentesült a havi hét-nyolc ügyelet alól.

Három évig vezetett egy százhusz ágyas sebészetet Algírban, s aki ismeri az ottani és – sajnos – az itthoni körülményeket, az értékeli igazán Perner professzor orvosi hitvallását: a betegért mindig mindent meg kell tenni. Orvosként, a mindennapi gyógyító munka taposómalmaiban volt ideje és ereje állandó szakmai továbbképzésre, fejlődésre, és amikor olyan szakemberré munkálta ki magát, akit nemcsak itthon, hanem külföldön is nyitott kapukkal vártak, volt ereje kimondani: „Magyar vagyok, a megszerzett tudást itt akarom hasznosítani, itt akarom minél több embernek, fiatalnak átadni.”

Elveit jól tükrözi a klinikáján meghonosított rendszer, mely a hazánkban oly szokásos porosz fegyelem és szigorú hierarchia helyett az együttműködésre, a csapatmunkára helyezi a hangsúlyt. Nem tudományos címekre büszke, hanem – ahogy ő megfogalmazta – arra, hogy kikristályosító magja, motorja lehetett egy folyamatnak, maga köré gyűjtött egy nagyon jó csapatot, amit lelkesedésben, munkában együtt tudott tartani, és arra, hogy ez a csapat még most is együtt dolgozik és összetart.

Perner professzor azok közé tartozik, akik természetes módon várják el maguktól a maximumot. Emberi példaképe a reformer Széchenyi István. Gyógyítói szemléletére jellemző az a kettősség is, hogy orvosként Szent-Györgyi Albertet, a zseniális kutatót és Köves Istvánt, egykori főnökét, a keményen dolgozó közkórházi sebészt tartja követendő példá-

nak. Nem tartozik azok közé, akik azon keseregnek, hogy fiatalságuk egy olyan rendszerben telt el, mely erősen korlátozta az egyént tehetsége kibontásában. Ha gondol egyáltalán arra, hogy mit kellett volna másképp tennie, csak egy dolgot talál említésre méltónak: „Többet kellett volna tanulnom, még többet.” Ahogy a múltra visszatekint, ugyanúgy néz a jövőbe. A szakmát és emberséget egységben szeretné kiteljesedve látni. Nagy álma, hogy Magyarországon minden szerv transzplantációja megvalósuljon, de ennél sokszorta fontosabbnak tartja, hogy az orvostársadalomból eltűnjön a merkantilista szemlélet, és a körülmények lehetővé tegyék, hogy az orvos azzá válhasson, amivé válnia kell: gyógyítóvá. A maga számára nem követel semmit. A fiatalokat szeretné olyan hazában tudni, ahol a tehetség, a munka és a teljesítmény az előrelépés alapja, mert – mint mondta – minden fiatal megérdemli, hogy így kezdhessen neki az életnek.

Nem hiszem, hogy ennél többet, mint a maximalista Perner professzor, kívánhatnánk.

Legfeljebb még csak ennyit: a jövő generációban is legyenek Perner Ferencek.

Lövey György

PERNER Ferenc orvos, sebész (Budapest, 1937). Tanulmányait a BOTE-n végezte 1956 és 62 között. Egyetemi hallgatóként két évig a Sebészeti Anatómiai és Műtéttani Intézet demonstrátora. 1961–62-ben az Országos Mentőszolgálatnál dolgozik, 1962-től a SOTE I. sz. Sebészeti Klinika munkatársa, 1988-tól egyetemi tanára, 1990-től a SOTE Transzplantációs és Sebészeti Klinika igazgatója. 1968–70-ig Algériában egy kórház sebészeti osztályának vezetője. 1971–72-ben érsebészeti képzésben vesz részt. 1972–73-ban Párizsban a veseátültetést tanulmányozza. 1973-ban végzi az első hazai, tartós túlélést biztosító veseátültetést. Lipcsében, Cambridge-ben, Groningenben, Maastrichtban, Frankfurtban, Birminghamban tesz tanulmányutat. 1994-ben megszervezi a hazai májátültetési programot, 1995-ben elvégzi az első hazai, gyulladásal járó májátültetést. A hazai donorszolgálat szervezője és irányítója. Az MTA Klinikai II. Bizottság tagja. A Népjóléti Minisztérium transzplantációs munkabizottságának elnöke. A Magyar Sebészeti Társaság elnöke. Az Eurochirurgie nemzetközi képviselője, az Európa Tanács Transzplantációs Bizottságának tagja. Kutatási területe: transzplantológia, gasztroenterológiai sebészet. Az orvostudományok kandidátusa (1978), doktora (1989).

Kitüntetései: Akadémiai Díj, Állami Díj (1983).

...a magyar küldetés tudata batotta át a magyar bencéseket, s így a brazíliai magyarság szellemi összetartói és lelki támaszai, valamint a magyar kultúra megismertetői lettek Brazíliában.

A magyar bencés alapítású

SÃO PAULO-I SZENT GELLÉRT APÁTSÁG ÉS SZENT IMRE KOLLÉGIUM

egyetemes magyarságtudatot fenntartó szellemi-lelki állhatatossága
MAGYAR ÖRÖKSÉG

Laudálásom helyszíne, a Magyarok Háza, a hazától távol élő honfitársaink nemzethez tartozást tudatosító szellemi otthona, akik – a XXI. század magyarjainak követendő példát adva – munkásságukkal gazdagítják a nagyvilágban az egyetemes magyarság szellemi-anyagi érték-tárát.

Ennek részesei a Brazíliában élő magyarok is. Ebben a hatalmas kiterjedésű, természeti kincsekben, szépségekben és kulturális értékekben gazdag országban attól kezdve folyamatos a magyar jelenlét, hogy a Magellán-expedíció „Conception” nevű vitorlásáról az ezen szolgáló Varga János tűzmester 1519. augusztus 13-án Rio de Janeiro partvidékén partra szállt, és 13 napot töltött Brazília földjén.

A magyar történelmi egyházak lekipásztorai, így a magyar bencések is a Brazíliába kivándorolt magyarok életének áldozatos segítői voltak, s azok napjainkban is.

A Szent István-i államalapítás szellemi-anyagi építésében részt vállalt a Bencés Rend, s a XX. században az ezer éves Pannonhalma főapátja, Kelemen Krizosztom vállalta a Brazíliában új életet kezdő magyarok lelki és szociális gondozását, segítségét, mondhatni missziós küldetéssel, a magyar kormány kérésére.

A kezdeti időkben a magyar bencések, mindennapi megélhetésük szempontjából is, pionírként működtek.

Úttalan utakon, gyalogosan, számár- vagy lóháton keresték fel a magyar településeket: Árpádfalvát, Boldogasszonyfalvát, Szentistvánfalvát, Mátyáskirályfalvát, hogy könnyítsék honfitársaik napi gondjait, segítsék jövőjük megalapozását.

A második világháború, a hadiállapot Brazília és Magyarország között megnehezítette, szinte megbénította a magyar bencések munkáját. Az akkori brazil kormány betiltotta az idegen nyelvek használatát, így a magyart is. A magyar bencéseknek megszakadt a kapcsolatuk hazájukkal, még Pannonhalmával is. Biztos anyagi forrásuk sem volt. Csupán az a kevés, amit az oltár szolgálaként hozhatott össze a kis bencés közösség – a szó szoros értelmében – mindennapi kenyérszükségletük biztosítására. És, sok esetben, ebből a kevésből segítették rászoruló honfitársaikat.

Mindez nem törte meg a magyar bencéseket. Hívásuk, küldetésük tudatában töretlen hittel és lelki erővel folytatták lelkipásztori, szociális, tanítói munkájukat. Nemcsak a magyarok, hanem a brazil emberek körében is.

A magyar bencések Brazíliában is alapvető feladatuknak tartották a tanítást. Ennek és munkájuk hatékonyságának növelése érdekében törekedett a bencés közösség rendi központ létesítésére. Ebben is úttörők – mondhatni városfejlesztők – voltak. Alapításuk helyszíne ugyanis annak idején még São Paulo beépített határán kívüli, közmű nélküli vadon volt. Ma ez a városrész, Morumbi, értékes városnegyede São Paulonak.

Itt, Morumbiban épült fel – 65 000 négyzetméteren – a Szent Gellért Apátság, a Szent Benedek plébánia és templom, valamint az 1700 tanulót nevelő-oktató Szent Imre Kollégium (gimnázium), teljes infrastruktúrával, a működéshez szükséges, különböző rendeltetésű épületekkel, fedett és nyitott sportpályákkal, uszodákkal.

A Szent Gellért Apátságban lakott II. János Pál pápa Őszentsége 1980. július 3–4-ei brazíliai látogatása során.

Az évtizedek múlásával a Szent Gellért Apátság szellemi értéktár is lett, pótolhatatlan hungarikát őriz.

Egy kisebb településen, Itapeericában létesítették a magyar bencések kontemplatív kolostorukat, lelkigyakorlatos házukat.

Brazília egyik hegyvidékén, Campos do Jordaoiban pedig – több hektárnyi területen – kiépítették cserkész táborukat.

A São Paulo-i hatalmas magyar alapítású bencés kulturális központ felavatásán az alapító kiemelten mutatott rá, hogy a Szent Imre Kollégium nem lehet választóvonal a gazdag és szegény negyedek mezsgyéjén. Ellenkezőleg, összekötő kapocs kell, hogy legyen.

Ezért is vállalták a magyar bencések a közeli szegénynegyedek, brazil nevükön: favellák – Vila Morse, Monte Kemel, Paraisopolis – lakóinak szociális gondozását.

A bencés szeretetszolgálat fenntart bölcsődét, óvodát, gondoskodik átlag ezer kiskorú ellátásáról: háromszori étkezéssel ingyenes oktatást

nyújt, beleértve a szakmai (lakatos, asztalos, szabás-varrás, számítógépes stb.) képzést is, valamint ingyenes nőgyógyászatot, gyermek- és felnőtt fogászatot, gyógyszerellátást biztosít.

A magyar bencések kezdettől fogva tevékenyen részt vettek a braziliai magyarok kulturális életében. Ebben nagy szerepe van a bencés közösség által alapított Könyves Kálmán Szabadegyetemnek. Ez a braziliai magyarság szabad szellemi fóruma, amely magas szinten szolgálja a magyar géniuszt. A bencés közösségek tagjainak irodalmi, tudományos, kulturális tevékenysége egyénenként is értékes.

Az eddig vázoltak tanúsítják: magyar küldetés tudata hatotta át a magyar bencéseket, s így a braziliai magyarság szellemi összetartói és lelki támaszai, valamint a magyar kultúra megismertetői lettek Brazíliában.

Ősi bencés és magyar hagyományokat követve, ők a nyitott szellemű magyar és keresztény humanizmus képviselői. Ezzel a szellemiséggel és a rend „ora et labora” reguláját követve kapcsolódtak be Brazília kulturális és szociális feladataiba, aminek eredményességét tanúsítják többek között São Paulóban az ötven magyar vonatkozású utcánév között a magyar bencésekről elnevezett utcák, mint pl.: Rua Dom Valentino, Rua Dom Arnoldo, Rua Dom Aureliano, Rua Dom Emilio.

A magyar bencések értékes braziliai munkáját meg is kell személyesítenem. Szomorú, hogy többen már a São Paulo-i Szent Benedek templom kriptájában nyugszanak:

Szelec Arnold, aki az 1920-as években megalapozta a magyar bencések braziliai munkáját; Gácsér Imre, egy ideig magyar főlelkész és a bencés sajtó szerkesztője; Hets Aurélián, a Szent István Egyházközség plébánosa, történelmünk tudós kutatója, magyar főlelkész; Kerényi Olaf, a São Paulo-i magyar és bencés sajtó megszervezője, szerkesztője, kiadója és volt magyar főlelkész; Kögl Szeverin, magyar szervezetek szervezője, a braziliai magyar jelenlét emlékeinek gyűjtője, ezen emlékek múzeumának megalapítója; Rezek Román, Teilhard de Chardin munkásságának rendszerező gyűjtője, magyar nyelven közvetítője és Sarlós Engelbert, a São Paulo-i egyetem matematika tanszékének professzora.

A Szent Gellért Apátság konventjének magyar származású tagjai:

Linka Ödön, apát; Iróffy Zsolt Gábor, a Szent Imre Kollégium igazgatója; Linka Ervin Sándor, magyar főlelkész, házgondnok; Tóth Veremund, a Könyves Kálmán Szabadegyetem rektora, a paraisopolisi szegénynegyed lekipásztora, szociális vezetője; Urdombi Ányos, a cserkészlet volt vezetője, Egyed és Timót atya, a magyarok, a Balázs Péter Szeretetotthon és a morumbi brazil hívók lekipásztora és a Brazíliában Dom Emilióként ismert, súlyosan beteg, gyémántmisés Jordán Sándor Emil, akit alapító munkájáért a Magyar Kormány 1991-ben a Magyar

Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje kitüntetésben részesített, braziliai vonatkozású munkásságáért pedig a Brazil Szövetségi Köztársaság elnöke a Rio Branco Rend Comendador-fokozatával tüntetett ki.

Tevékenységük – mint Magyar Örökség – megmarad és fennmarad a magyarság számára.

Jordán László

HARMADIK ÉS EGYBEN
SZÁZADIK DÍJAZOTT

A MAGYAR NÉP
SZENT KORONA
IRÁNTI TISZTELETE

A magyar Szent Korona az Istentől eredő népfelség elvének letéteményese. Fennmaradásunk jelenlévő bizonyysága. Látható tárgyként, fogalomként és élő személyként nemzeti egységünk megtestesítője.

A Szent Koronát a magyar nemzet Istentől kapta – meghatározott céllal és meghatározott üzenettel. A magyar korona nemzetünk szent titka. Ötvösmű, melynek kupolájában összeér az ég a földdel. A Szent Korona története a magyar nemzet hozzá való hűségének és hűtlenségének folyama.

Rajta keresztül a magyar ember mindenkor ki tudta és ma is ki tudja nyilvánítani kapcsolatát a magasabb rendű hagyományhoz, amelynek lényege a küldetéstudat és – a hívő ember számára – az Isten akaratának teljesítése, tisztelete.

A Szent Korona nemcsak elvont közjogi fogalom, hanem élő test is, melynek tagjai vannak. Származásra és nemzetiségre való tekintet nélkül a Korona tagja a nemzet minden polgára.

A hozzá fűződő sok évszázados jogrend ma is kötelező erejű. A magyar nemzet törvényes képviselői a Szent Koronát sosem tagadták meg, jogállását nem hatálytalanította egyetlen alkotmányosan megválasztott magyar nemzetgyűlés vagy országgyűlés sem. 1991. június 19-től – a megszállás előtti korok alkotmányait tekintve alapnak – megteremtődött annak lehetősége, hogy a Szent Koronához fűződő rend országgyűlési törvény formájába öntve helyreálljon, és a Korona méltó helyre kerüljön.

A Szent Korona nem képvisel etnikumhoz és geopolitikához kapcsolható mai érveket és ellenérveket. Személyisége, hatalma magasabb rendű. Mert ereje az idők előtt ered és az idők végén fog elenyészni, és akkor – mint ahogy a néphit mondja – angyalok viszik fel oda, ahonnan érkezett.

Szőkefalvi-Nagy Béla fáklyaember, példaember volt. (...) élete és munkássága szinte művészi erejű és egyszerűségű megjelenítése annak, amit azon értünk és érteni kívánunk, hogy egyetemi tanár.

SZŐKEFALVI-NAGY BÉLA

tudomány- és iskolaalapító tevékenysége

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Még ma, fél évvel halála után is csak a gyász bénító fájdalmával szívünkben tudunk visszagondolni arra, hogy mekkora veszteség érte a szegedi matematikusokat, a nemzetközi matematikai közösséget, Szeged városát, a magyar szellemi életet, az egész magyarságot Szőkefalvi-Nagy Béla professzor úr elvesztésével.

Életében, mint cseppben a tenger, visszatükröződik a magyarság e századi történelme a Kárpát-medencében. Kolozsvárott született 1913-ban. Gimnáziumi tanulmányait a nagy múltú Kolozsvári Piarista Gimnáziumban végezte 1929-ig, amikor édesapját, Szőkefalvi-Nagy Gyulát állásának elvesztése után meghívták az Állami Polgáriiskola Tanárképző Főiskola Matematika Tanszékére, és a család Szegedre költözött. Itt szerzett matematika–fizika szakos tanári oklevelet. 1937-ben avatják „sub auspiciis” doktorrá. 1937–39-ben világot lát: tanulmányúton jár Lipcsében, a grenoble-i és a párizsi egyetemen. Huszonhat évesen, 1939-ben veszi át édesapja főiskolai katedráját, aki a szegedi egyetem professzora volt.

Ezekben az években a Kolozsvárról 1919-ben áttelepült egyetem – hála Riesz Frigyes, Haár Alfréd és Kerékjártó Béla iskolaalapító tevékenységének – a világ egyik vezető matematikai centruma volt. Hogy ez a műhely a nagy alapítók távozásával is megőrizte hírnevét a világban, legnagyobb részt Szőkefalvi-Nagy Bélának köszönhető. Nagyon nagy ívű, mindenféle mércével mérve tekintélyt, sőt tiszteletet parancsoló pályát futott be. Még nincs harminc éves, amikor 1942-ben megjelenik a Springer Verlagnál a Hilbert-terekről szóló tömör összefoglaló munkája, amely meghozza számára a világhírnevet. 1945-ben a harminckét éves fiatal tudóst a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választják. 1952-ben megjelenik mesterével, Riesz Frigyesel közösen írt monográfiája,

amelyben a század egyik új matematikai tudományának, a funkcionál-analízisnek az alapjait fektetik le. A könyv páratlan karriert futott be: több mint tíz kiadást ért meg; minden világnyelvre, például japánra és kínaira is lefordították. A világ ebből a könyvből tanulta meg a fizika új nyelvét, a funkcionálanalízist.

A világhírű tudós kiváló tanár is volt. 1948-tól 1983-ig a szegedi egyetem professzoraként tankönyveket, jegyzeteket írt, új tárgyakat megalapozó előadásokat tart a matematika szakos tanárjelöltek és a matematikus hallgatók számára. 1947-től 1982-ig a Bolyai Intézet világhírű folyóiratának, az *Acta Scientiarum Mathematicarum*nak a főszerkesztője.

Szőkefalvi-Nagy Béla professzor személyes példájával bizonyította be, hogy Magyarországon, egy vidéki városban is lehet teljes értékű életet élni, nemzetközi figyelmet kidermőlő pályát befutni. Hazájához és szeretett városához, Szegedhez élete végéig hű maradt. Megfordult a világ legvonzóbb matematikai centrumaiban, amelyek közül bármelyik büszkén fogadta volna tagjai közé, de ő mindig hazatért egy-egy rövid kint tartózkodás után. Itt szeretett élni, dolgozni, csodálni a Fehértó madarait. Számos egyetem díszdoktora, több akadémia tiszteletbeli tagja volt szerte a világon, szívének mégis az Alma Matertől kapott tudományos kitüntetés, a szegedi egyetem díszdoktori címe volt a legkedvesebb.

Vallását gyakorló, családszerető ember volt, aki feleségével hat gyermeket nevelt fel és indított útjára a tudomány, illetve a művészet különböző területein. Elismertségére jellemző, hogy 1956-ban megválasztják a szegedi forradalmi bizottság elnökévé. Nemzetközi tekintélyének fényes bizonyítéka, hogy a forradalmat követő megtorlás éveiben sem mert hozzányúlni a hatalom: büntetése csupán annyi volt, hogy nem engedték ki a következő nemzetközi matematikai kongresszusra.

Találóan írta róla egy nekrológ: „Szőkefalvi-Nagy Béla fáklyaember, példaember volt ... élete és munkássága szinte művészi erejű és egyszerűségű megjelenítése annak, amit azon értünk és érteni kívánunk, hogy egyetemi tanár.” Valóban, Szőkefalvi-Nagy Béla tudományos életművével, emberi példájával, erkölcsi értékrendjével a magyarság legkiválóbbjai közé emelkedett. Szigorúan, de pontosan ítélte. Mindig a minőséget tartva szem előtt, csodálatos érzéssel tudott különbséget tenni értékes és értéktelen között tudományban, kultúrában, művészetben, politikában, emberi kapcsolatokban egyaránt. Integráló, előre mozdító egyéniség volt, elítélte a megosztást, a kiközösítést. Tekintélyt, tiszteletet parancsoló, mégis szeretetet sugárzó alakja, egyénisége sokáig példaként szolgál és segít eligazodni a világ dolgaiban azoknak, akik őt közelebből vagy akár távolabbról ismerhették.

Hatvani László

SZŐKEFALVI-NAGY Béla matematikus (Kolozsvár [ma Románia], 1913 – Szeged, 1998). Tanulmányait a Szegedi Tudományegyetem matematika–fizika szakán végezte 1931–36 között. A szegedi Eötvös Loránd Kollégium tanára 1938–39-ben, a Szegedi Tanárképző Főiskola tanára 1939–48-ban, 1942-től a Szegedi Tudományegyetem magántanára, 1948-tól pedig tanszékvezető egyetemi tanára volt. 1970–85 között a Szegedi Akadémiai Bizottság elnöke, 1953–90-ig az MTA Matematikai Bizottságának elnöke, 1990-től a Bolyai János Matematikai Társulat tiszteletbeli elnöke. 1971-től a SZU Tudományos Akadémiája, a Finn és az Ír Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja. A Drezdai Műszaki Egyetem, a turkui és bordeaux-i egyetem, a JATE tiszteletbeli doktora. 1946–82-ig az *Acta Scientiarum Mathematicarum* főszerkesztője, 1975-től a *Analysis Mathematica* magyarországi főszerkesztője. 1945-től az MTA levelező tagja, 1956-tól rendes tagja, 1977–85-ig elnökségi tagja.

Kitüntetései: Kossuth-díj (1950, 1953), Állami Díj (1978), Lomonoszov Aranyérem (1980), Akadémiai Aranyérem (1987), Szeged díszpolgára (1991), Pro scientia Hungarica (1995).

Főbb művei: *Spektraldarstellung linearer Transformationen* (1942), *Leçons d'analyse fonctionnelle* (Riesz Frigyessel, 1952), *Valós függvények és függvénysorok* (1961, angolul 1964), *Harmonic Analysis of Operators* (1970).

Élete végéig segítőkész, jólelkű, szerény ember, és ami a legfőbb tulajdonsága: a magyar futball egyik legnagyobb alakja, zseniális labdarúgó volt.

DEÁK FERENC

labdarúgónak,

a centenáriumát ünneplő Ferencváros csatárának
a magyar futballtörténetben is kimagasló teljesítménye

MAGYAR ÖRÖKSÉG

A Nemzet Bombázója – ezt a díszítő jelzőt egyetlen magyar labdarúgó kapta meg, az egy évvel ezelőtt, hetvenhat éves korában elhunyt Deák Ferenc. A nemzetközi elismerés is kijutott minden idők első számú magyar gólkirályának, aki kétszeresen érdemelte ki ezt a címet: 1945–46-ban a két csoportos Nemzeti Bajnokságban 66 gólt rúgott, majd az 1948–49-es FTC győzelemmel véget ért kétfordulós idényben 59 gólt szerzett. Mindkét teljesítménye nemcsak hazai, hanem nemzetközi viszonylatban is párját ritkítja.

Ha ehhez még hozzátesszük, hogy 20 válogatott mérkőzésen 29 gólt szerzett – ez meccsenként átlagosan másfélnek felel meg –, kimagasló csatárereényei örökké felejthetetlenné teszik teljesítményét. Pályafutása a IX. kerület, a Ferencváros ősi Viola utcai településéről indult el, felfedezője a Barcelona későbbi edzője, Berkessy Elemér volt, támogatója pedig Danninger János, a Szentlőrinc elnöke. 1945 őszén a Keglevich utcai pályán a SZAC – Ferencváros (17:3) mérkőzésen öt gólt rúgott a Fradi válogatott kapusának, Csikósnak. A zöld-fehér csapatban olyan kiválóságok játszottak, mint Rudas, Sárosi doktor, Sárosi III., Lakat...

1946 októberében első válogatott mérkőzésén Ausztria ellen két gólt rúgott, majd a következő esztendőben Bulgária és Albánia ellen három napon belül öt góllal tisztelte meg az ellenfél hálóját. Válogatott pályafutása viszonylag korán, huszonhét évesen fejeződött be. Hozzájárult ehhez az is, hogy 1950-ben el kellett döntenie: tovább akar-e futballozni, vagy „színt vált”, és hozzájárul átigazolásához az Újpesti Dózsába. Az utóbbi mellett döntött, mert imádta a futballt, szerette a játékot, élete nagy szerelme a foci volt. Abszolút tehetségét bizonyítja, hogy egy Csepel–Újpest mérkőzésen – amikor a lila-fehér gárda 2:1-re vezetett –

tizenegyeshez jutott az ellenfél. Henni, a kapus nem vállalta a védést, helyette Deák állt a kapuba, s háráította a csepeli Keszthelyi lövését.

Deák Ferenc történelmi név viselője – erre is büszke volt, de még inkább arra, hogy egy ország elismerését, szeretetét vívta ki. Élete végéig segítőkész, jólelkű, szerény ember, és ami a legfőbb tulajdonsága: a magyar futball egyik legnagyobb alakja, zseniális labdarúgó volt.

Méltán érdemli ki, hogy a Magyar Örökség kitüntető címet kapja, s ez a kitüntetés egyben a száz éves Ferencváros (FTC) ünneplése is.

Szepesi György

DEÁK Ferenc labdarúgó, edző (Budapest, 1922 – Budapest, 1998). 1945-ben hentes segédlevelet szerzett. 1966-ban rendőrákadémiát végzett, rendőrtiszt, őrnagy. 1955-ben edzői oklevelet szerzett.

1941–51-ig hentestanonc, majd hentes. 1950-től a BM munkatársa, a Kormányőrség tagja. 1973–91-ben a BM Boglárlellel Üdülőtelepén nyugdíjas sporttiszt.

1936–47-ig a Szentlőrinci AC, 1947–49-ig az FTC, 1949–50-ben az ÉDOSZ, 1950–53-ban a Bp. Dózsa, 1954, 1956–57-ben az Egyetértés, 1955-ben a Bp. Spartacus, 1956-ban a Siófoki Bányász labdarúgója.

1945/46-ban gólkirály 66 góllal [abszolút gólrekord!]; 1946/47-ben gólkirály, 48 gól; 1948/49-ben gólkirály, 59 gól.

1942–46-ban a SZAC-ban 74 bajnoki mérkőzésen 114 gól; 1947–50-ben az FTC-ben 83 bajnoki mérkőzésen 121 gól; 1946–49-ben hússzoros válogatott, 29 gól.

Az analitikai kémia világszerte ismert professzorának egyetemi munkásságát szinte bízhatatlan méretű tudományos-társadalmi tevékenység egészíti ki: nyolc fontos nemzetközi tudományos szervezetben végez munkát, tölt be vezető funkciót, míg jelenleg tizenkilenc hazai tudományos testület tagja, egy részüknek elnöke ... saját kémikus tudományának fejlesztése terén ... kifejtett munkásságán túlmenően legalább azonos súllyal kell beszámolni tudománypolitikai, tudományfejlesztő tevékenységéről.

PUNGOR ERNŐ

tudós-kémikusnak

a magyar műszaki fejlesztést új alapokra helyező,
jövőformáló tevékenysége

MAGYAR ÖRÖKSÉG

1923. október 30-án Vasszécsényben, ebben az alig nyolcszáz lelket számláló kis faluban született Pungor Ernő ősi, eredetileg az Őrségből származó szegényparaszti család tagjaként. A szombathelyi Faludi Ferenc Gimnáziumban eltöltött nyolc év maradandó emlékeket hagyott a diákban: a hazafiságot előtérbe állító szilárd valláserkölcsei nevelés mellett az iskola s annak kiváló tanárai megszerettették vele a természet-tudományokat – így a későbbi hivatásává vált kémiát is – és a magyar irodalmat.

Kitűnő érettségije (1943) után a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre kerülve kémia–fizika tanulmányokat folytatott, s az egész életére kiható természettudományos ismereteit kiváló professzorok – Gróh Gyula, Buzágh Aladár, Novobátsky Károly, Schulek Elemér – plántálták bele, akikre ma is tisztelettel, hálával és elismeréssel emlékszik vissza. Mint okleveles vegyész, az egyetem szervesen és analitikai kémia tanszékén 1948–1962 között tanársegédi, majd adjunktusi és docensi munkakörben végezte egyetemi oktatói és tudományos munkásságát, amelyet már akkor a kezdeményezőkézség, az új eredményekre törekvés jellemzett – ekkor adta be első szabadalmát –, s bejárta a pártonkívüli egyetemi oktatók akkor korántsem simának minősíthető pályáját.

Az 1962–70 közötti nyolc évben a Veszprémi Vegyipari Egyetem aAnalitikai kémiai tanszékének tanszékvezető professzora, majd 1970-ben

kap meghívást a Budapesti Műszaki Egyetemre, ahol a mai napig dolgozik. Húsz évig vezette itt az általános és analitikai kémiai tanszéket, amelyet ez idő alatt Európa – s talán az egész világ – méreteiben és minőségében egyaránt egyik legkiemelkedőbb ilyen profilú egyetemi intézményévé fejlesztett. Negyvennégy éves korában az Akadémia levelező, kilenc év múlva rendes tagja.

Egyetemi tudományos eredményei az analitikai kémia, az ionszelektív elektródok kifejlesztése, az elektroanalitika, az oszcillometria, a lángfotometria és atomabszorpció, az adszorpciós indikátorok és a voltametria szakterületeire esnek. Pungor Ernő óriási publicisztikai tevékenységét elsősorban az 1963 óta megírt húsz könyve – ezekből tizenöt angol, illetve német nyelven, hazai és külföldi kiadóknál jelent meg –, valamint tizenhat tudományos folyóirat szerkesztőbizottsági tagsága jellemzi, amely utóbbiak közül tizenhárom folyóirat külföldön jelenik meg, s így munkássága átfogó nemzetközi elismertséget s egyben tevékenységet takar.

Az analitikai kémia világszerte ismert professzorának egyetemi munkásságát szinte hihetetlen méretű tudományos-társadalmi tevékenység egészíti ki: nyolc fontos nemzetközi tudományos szervezetben végez munkát, tölt be vezető funkciót, míg jelenleg tizenkilenc hazai tudományos testület tagja, egy részüknek elnöke. E nemzetközi és hazai elismertség mellett összesen tizennégy országból (!) harmincöt kiemelkedő külföldi és huszonhat magyar kitüntetés tulajdonosa, amely utóbbiak közül az Állami Díj (1973), az MTA Aranyérme (1988), a Budapesti Műszaki Egyetem (1992) és a Veszprémi Egyetem (1999) díszdoktori oklevele, a BME „Professor emeritus” címe (1993) és a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal (1998) érdemel külön kiemelést.

De e helyen, a Magyar Örökség Díj odaítélésének alátámasztására Pungor Ernőnek saját kémikus tudományának fejlesztése terén s az előbbieken vázolt világméretű elismertséget kiváltó munkásságán túlmenően legalább azonos súllyal kell beszámolni tudománypolitikai, tudományfejlesztő tevékenységéről. Tanársegéd kora óta foglalkoztatta az egyetemi oktatás fejlesztésének számos, elsősorban minőségi problémája. A Vegyészmérnöki Kar dékánjaként számos reformot, fejlesztést kezdeményezett, s figyelme olyan kérdésekre is kiterjedt, mint például a hallgatók idegennyelv oktatása vagy a BME kémiai épületének halaszthatatlan rekonstrukciója. Hangoztatta az egyetemi oktatók kinevezési rendszerének szükséges átalakítását, az addigi feudális „rang szerinti” rendszer helyett a rátermettség és tudás szerinti elbírálást, annak nemzetközivé tételét. Az Építőmérnöki Kar vele párhuzamosan működő

dékánjaként közvetlen munkatársa lehettem oktatás- és kutatásfejlesztő tevékenységében, és tanúja számos vitának, harcnak tervei megvalósításában.

Kezdeményezője, szervezője volt az 1986-ban, majd 1989-ben és 1992-ben megismételt *Magyarok szerepe a világ tudományos és műszaki fejlődésében* című nagy nemzetközi rendezvénynek, amely a külföldön élő magyar mérnökök, tudósok meghívásával fórumot teremtett a magyarok alkotta eredmények publikálására, magyar–magyar tapasztalatcserére, baráti találkozókra. Elsőként biztosította, az állami szervek ellenállását legyőzve, a szomszédos erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és délvidéki magyar szakemberek meghívását e kongresszusokra, megadva nekik a külföldre, Nyugatra nyitás előlük sok esetben elzárt lehetőségét. Sajnos az 1995-re tervezett negyedik ilyen rendezvényt kormányzati támogatás hiányában már nem tudta létrehozni.

Az 1990. évi rendszerváltás arra ösztönözte Pungor Ernőt, hogy kilépve tudományfejlesztő munkássága addigi – elsősorban az egyetemi élet megszabta – kereteiből, figyelmét és tevékenységét az ország ügyei felé fordítsa. Ezzel kapcsolatban iránymutató és elképzeléseit körvonalázó volt az a levél, melyet 1990. május 7-én Antall Józsefnek, hazánk első szabadon választott miniszterelnökének írt. E levélben az ország gazdasági fellendítése céljából az alábbi lépések megtételét javasolta:

- a tulajdonkérdések tisztázása;
- az állam visszavonulása a tulajdonosi kategóriából;
- pénzügyi intézkedések a vállalkozói kedv növelésére;
- az ipar átstrukturálása, a kétszáz fő alatti munkaerőt foglalkoztató vállalkozások fejlesztése;
- a szétnyíló agrárrolló hatásának csökkentése;
- a kereskedelem átszervezése (pl. információ-növelés, az impex-rendszer megszüntetése, piaci akciók a KGST államokkal).

Vázolt elképzelései megvalósíthatósága feltételének az emberi műveltség és az etika terén az elmúlt negyven évben bekövetkezett súlyos veszteségek (amely idő alatt a munkásosztály helyett a segédmunkásosztály állama lettünk) helyrehozatalát tekintette, utalva a közoktatásnak Eötvös és Trefort nyomdokain haladó újjáépítése, a valláserkölcsi nevelés határozott előtérbe állítása, az egyetemi oktatás – főleg a tanárutánpótlás – és a Magyar Tudományos Akadémia átszervezése, valamint országos szinten a műszaki fejlesztés új alapokra helyezésének feltétlen szükségességére.

Röviddel a levél megszületése után a miniszterelnök Pungor Ernő professzort az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) elnökévé nevezte ki, előbb címzetes államtitkári, majd még 1991-ben tárcanélküli miniszteri kinevezéssel. Az ország gazdasági, kulturális és politikai

fejlődését egyaránt döntően befolyásoló műszaki fejlesztés legfőbb irányítójának munkáját négy éven át az általa kitűzött – és lényegében az említett levélben körvonalazott – alapelvek következetes elfogadtatása és végrehajtása jellemezte. E helyen lehetetlen még csak hézagosan is képet adni az általa átszervezett OMFB-re támaszkodva elért eredményeiről. Így többek között az alapkutatások és az alkalmazott célkutatások rendszerének felülvizsgálata, az OMFB–MTA viszony rendezésére törekvés, az ipari kutatóintézeti struktúra jövőjének kialakítása, a kutatásra fordítható állami pénzeszközök koncentrálása, ezen belül egységes pályázati rendszer bevezetése és annak széleskörű bírálói rendszerrel történő, színvonalas, célratörő működtetése, az országos jelentőségű kutatási feladatok preferálása, az infrastruktúra-fejlesztő törekvéseknek, valamint a csúcstechnológiának és a külpiacra orientálódásnak a fejlesztése, a műszerbeszerzések korszerű alapokra helyezése, az EURÉKA-programhoz történt csatlakozásunk elősegítése, külképviselteinkhez tudományos és technikai attasék kiküldése, az egyetemi kutatómunka magas szintű elismertségének követelése stb. említhetők itt elsősorban. Egész munkásságán végigvonult a kutatási és fejlesztési hitelek növelésére, az innováció-politika korszerű, törvényszintű kialakítására, a magyar nemzeti értékek és tudományos eredmények megóvására, fejlesztésére és publikálására irányuló, gyakran éles vitákban is jelentkező harc, a magyar tehetségek külföldi „agyelszívásának” meggátolása s a külföldön dolgozó legkiválóbb magyar tudósok hazahívására való törekvés, a kutatási-fejlesztési intézményrendszer folyamatos fejlesztése. Munkája összefoglalásaként 1994 májusában tájékoztatta a kormányt négyéves működéséről, amelynek során – többek között – 4209 benyújtott pályázatból 1115 nyert elfogadást 9,3 milliárd Ft támogatással.

Pungor Ernő 1994. szeptember végén – elsősorban az OMFB-t negatívan érintő szervezeti intézkedések miatt – lemondott elnöki megbízatásáról, s az új miniszterelnök felmentette. Azóta a tőle megszokott fáradhatatlan munkastílussal „csak” két helyen dolgozik: professor emeritusként folyamatosan dolgozik régi egyetemi tanszékén – amely munkát minisztersége alatt sem szüneteltette –, és legfőbb vezetője a Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Alapítványnak, amely az ő kezdeményezésére – a német Fraunhofer-rendszer példájára – 1992-ben innovatív kutatási feladatok ellátására az egyetemekkel közös rendszerben alakult, s ma már Budapest mellett Szegeden és Miskolcon is intézeti formában működik.

Ez az életút, melyet Pungor Ernő akadémikus, professor emeritus bejárta. A magyar természettudomány, azon belül az analitikus kémia világszerte elismert művelője, aki professzorként és tudósként nagy ered-

ményeket ért el, s azokat számos művében közkinccsé tette, közéleti személyiségként és kormánytagként kitartóan tevékenykedett a magyar nemzeti tudományos értékek hazai és külföldi elismerése, hasznosítása érdekében. Szisztematikusan támogatta a tehetséges magyar értelmiség nemzetközi tapasztalatainak bővítését. Mindez méltóvá teszi a Magyar Örökség Díj elnyerésére.

Kerkápoly Endre

...a folyóiratnak új társadalmi környezetben, új feladatok és megpróbáltatások közepette új esélyei is vannak, ha meg tudja őrizni szellemi-erkölcsi folytonosságát, értékrendjének következetes képviselését ebben az értékvesztéstől fenyegetett világban.

A TISZATÁJ

szerkesztőinek

egyetemes magyar értékeket bátran képviselő munkássága

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Irodalom és szellemi élet nem létezhet, legalábbis nem nőhet nagyra a közösség életében tehetségek, kiemelkedő egyéniségek nélkül. Ám a tehetségek sem nőhetnek fel, nem érvényesülhetnek a közösségek teremtette, általuk fenntartott intézmények, folyóiratok nélkül, amelyek teret nyitnak és nyilvánosságot, eszközöket és életlehetőséget adnak a tehetségnek, a teljesítménynek. A jó folyóirat a nemzet szellemi életének szervezője: értékrendet sugall, felfedez, vitatkozik, megszerkeszt egy darabot újra meg újra a szellemi világból, s új teljesítményekre serkenti azt.

Ez utóbbi persze az ideális helyzet, a mindenkori igény, a maradéktalanul csak ritkán teljesíthető. Mert a folyóirat törékeny, kényes vitorlás, korszakok viharai dobálhatják, megtépázhatják, vagy éppen a levegő mozdulatlansága béníthatja meg.

Születése óta a *Tiszatáj* átélt már néhány történelmi korszakot, veszélyes, viharos időket és néhány többé-kevésbé szélcsendes, olykor bénító időszakot is. Az már önmagában is eredmény, hogy megmaradt, és megélt fél évszázadnál többet. Nagy szó ez, szinte hihetetlen. És hányszor kellett eközben újjászülnie, hányszor kellett előlről kezdeni a harcot a puszta létezésért és főképpen a vállalt ügy tisztességes szolgálataért! Mert olyan időszak nemigen volt a *Tiszatáj* történetében – amint az ország történetében sem –, amelyben a szerkesztőknek elég lett volna dönteniük a kéziratok sorsáról, egy kávé mellett összerakni a lapot és átadni a nyomdának. Nem volt elég vállalni a szellemi kockázatot – ami önmagában is éppen elég felelősség volna –, kényszerűen vállalni kellett a politikait is, olykor egészen a végső, a „lenni vagy nem lenni” kérdésig, mely itt Magyarországon, a *Tiszatáj*on többnyire nem hamleti kérdésként szólt.

A *Tiszatáj* 1947-es megjelenésétől, amikor Madácsy László jegyezte főszerkesztőként a lapot – s a 2. számtól felelős szerkesztője volt Értsey Péter, munkatársa az akkor még egyetemi hallgató Péter László –, már nyilvánvaló volt, hogy Szegeden nem egyszerűen egy vidéki lap született, hanem országos és európai tájékozottsággal szerkesztett, „nyugatos”, igényes magyar folyóirat. Látható volt már akkor is a törekvés: az európai szellem, a magyar irodalmi értékrend és a szegedi szellemi élet értékeinek, hagyományainak együttes megjelenítése. Mindez nem tartott sokáig, mert maga az akkor gyorsan bontakozó magyar demokrácia is tiszavirág-életűnek bizonyult. Jöttek a hírhedt ötvenes évek.

A *Tiszatáj* újjászületését, szellemi rangjának kialakulását itthon és az ország határain túl attól az időtől számíthatjuk, amikor Ilia Mihály előbb rovatvezetőként, majd főszerkesztő-helyettesként, utóbb főszerkesztőként dolgozott a lapnál, illetve irányította a szerkesztőség munkáját. Ettől kezdve a Szegeden szerkesztett *Tiszatáj* Magyarország egyik vezető orgánuma lett. Ilia Mihály és munkatársai – Annus József, majd Olasz Sándor – a korszak legizgalmasabb és a hatalom által legerőteljesebben támadott irodalmi folyóiratává tették a lapot. Szellemi rangját jelezzük csak Illyés Gyula és Németh László nevével; havonta megnyilvánuló szerkesztői igényességét elsősorban vers- és tanulmányrovatával, széles tájékozódási körét nemcsak az egyetemes magyar irodalommal, hanem a Kárpát-medencével, a közvetlen szomszédsággal, sőt, gyakorlatilag egész Kelet-Európával. A *Tiszatáj* egész tevékenységével szellemi síkon mintegy provokálta a politikai hatalmat, nem csoda hát, hogy a hetvenes évek közepére a főszerkesztő távozni kényszerült.

Inkább az a csoda, hogy Ilia Mihály távozása után a szerkesztőség Vörös László főszerkesztése alatt nemcsak meg tudta tartani a lapot, hanem tovább is tudta vinni az általa épített úton. Az adott körülmények között nagy elszántság, következetesség s ugyanakkor kiváló politikai-taktikai érzék kellett ehhez. A hatalom állandó nyomása, a rendre ismétlődő nyílt támadások és megrovások közepette jelentős szerepet vitt a *Tiszatáj* a rendszerváltás előkészítésében is a nyolcvanas évek folyamán, hiszen a magyar szellemi élet nagy része a laphoz kapcsolódott, nem utolsósorban a rendszerváltás meghatározó csoportja, amely a népi írók eszmevilágán nevelkedett, s a *Tiszatáj* belső szerzői köréhez tartozott, jórészt már az Ilia-korszak óta töretlenül. Az a szellemi műhelymunka és az az erkölcsi tartás, ami a *Tiszatáj* jellemzője volt, egyre inkább a lap mellé állította szinte az egész értelmiséget, s így a szellemi ellenállás egyik legjelentősebb fészke lett. Mondhatnánk, természetes következménye volt ennek, hogy a még létező párthatalom az elerőtlenedése előtti pillanatokban – mintegy kétségbeesett hatalmi demonstráció

gyanánt – az akkor legmagasabb hatalmi testület döntése alapján felfüggesztette a *Tiszatáj* kiadását, szétverte a szerkesztőséget. A *Tiszatáj* végső megsemmisítése azonban annak a hatalomnak már nem sikerülhetett. Átmeneti, szégyenletes vergődése után a hatalmi kreatúra csődöt mondott, és a *Tiszatáj* ismét újjáéledt. Ma, Olasz Sándor főszerkesztő vezetése mellett – miután az újság túlélte az MSZMP-t, átélte a rendszerváltás éveinek zavarait, és viszonylagos anyagi biztonságra tett szert – a folyóiratnak új társadalmi környezetben, új feladatok és megpróbáltatások közepette új esélyei is vannak, ha meg tudja őrizni szellemi-erkölcsi folytonosságát, értékrendjének következetes képviselését ebben az értékvesztéstől fenyegetett világban.

Kívánjuk a *Tiszatáj*nak a küzdelem felemelő éthoszát és a szellem sikereit az elkövetkezendő fél évszázadra is!

Bíró Zoltán

A világtörténelem és benne hazánk történetének viharai keményen próbára tették az együttes művészi törekvéseinek megvalósítását, de a tisztességes szándék és az elszánt alkotói tehetség és akarat minden zivataron át győzelmeskedett.

AZ 50 ÉVES
HONVÉD EGYÜTTES

hagyománytisztelő korszerűsége

ÉS NOVÁK FERENC

rendező-koreográfus meghatározó egyénisége

MAGYAR ÖRÖKSÉG

A Honvéd Együttes ötven éves fennállása alatt mindvégig a magyar művészeti élet értékeit képviselő, jelentős tényezője volt, s az mindmáig a zeneművészet, a kóruskultúra és a táncművészet területén.

Már indulásakor sajátos arcú alakult ki: acélos hangú, hatvanöt tagú férfikara az akkori Európa legkiválóbb férfikórusa volt, szimfonikus zenekara nemcsak a férfikar és a táncolók zenekíséretét látta el híven, hanem magyar művek önálló bemutatásával is jeleskedett, tánckara pedig az akkori szocialista országok hadsereg-együttesei között egyedülállóan népi szellemiségű repertoárt alakított ki. Működésére, művészi törekvéseire mindenkor a sajátos magyar művészeti értékeket létrehozó igyekezet volt a jellemző. Hiába kötelezték az alapító okirat szigorú előírásai az együttest arra, hogy az Alexandrov Együttes példáját kövesse, már az első időszak műsoraiban galgamenti, kalotaszegi és somogyi táncok szerepeltek, a *Magyar tájak* pedig széles betekintést adott az élő magyar néptánc-hagyomány világába. A kórus Kodály *Karádi nóták* című műve mellett Szervánszky *Honvéd kantátáját* énekelte, a zenekar pedig Ligeti György *Indulóját* játszotta. Műsorában Béres Ferenc népdalokat énekelt Farkas Ferenc feldolgozásában, majd mesteri technikával szólaltatta meg furulyáját Tarjáni Tóth Ida cimbalomkíséretével. Művészeti vezetőik mesterien egyensúlyoztak a katonapolitikai diktátumok végrehajtása és a valós magyar és nemzetközi művészeti értékek színrevitele között.

A szovjet kantáták, orosz katonadalok alatt ott izzottak a nagy magyar zeneszerzők csodálatos műveinek parazsai, a tánckar a magyar népművészet gyöngyszemei mellett még a „katonaprofil” is néptáncaink lírai szépségén át mutatta be – ha mindjárt katonaruhába bújtatva is... A szimfonikus zenekar pedig Kodály *Galántai táncok* című művén és Weiner *Variációin* át egyre komolyabb feladatok megvalósítása útján érkezett el Verdi *Rigolettó*jának bemutatásáig.

A világtörténelem és benne hazánk történetének viharai keményen próbára tették az együttes művészi törekvéseinek megvalósítását, de a tisztességes szándék és az elszánt alkotói tehetség és akarat minden zivataron át győzelmeskedett. Ennek egyik jelentős tényezője a kezdetektől mindmáig érvényben lévő belső művészképzés a kórusban és a tánckarban, valamint az örök megújulás a művészi útkeresésben. Számptalan nagyszerű vezető művész került ki az együttes soraiból, Réti Józseftől Seregi Lászlóig, akiknek neveit felsorolni itt nincs módunkban.

A Honvéd Együttes 1956-os moszkvai politikai helytállását kegyetlen megtorlás követte: csaknem teljesen megszűntek, letarolt létszámmal, jelentős művészek elvesztésével vegetáltak egy ideig, de ebből a szakadékból is talpra állította őket a tiszta szándék, a szorgalom és a tehetség.

Lassan-lassan mind a kórus, mind a tánckar ismét nekiláthatott saját arculata gazdagításához. A férfikar ekkor a kantáták éveit élte. A legkiválóbb magyar szerzők nagylélegzetű kantátáinak sorával lepte meg a zeneértő közönséget, emellett Liszt *Faust szimfóniáj*át énekelték Ferencsik János vezényletével. Csakhogy a művek nem voltak alkalmasak laktanyák, táborok kiskatonáinak szórakoztatására. Ezt a hiányt volt hivatva pótolni az együttes másik részlegének kabarésorozata.

Itt kell megemlítenünk, hogy a Honvéd Együttes egyfelől a hazai művészeti élet élvonalában szerepelt ünnepeinken, fesztiváljainkon, valamint önálló előadásaikkal a Zeneakadémiától az Operaházig és a Nemzeti Színházig, és monstre szabadtéri rendezvények állandó szereplője volt, másfelől híven ellátta hadseregünk magas művészi színvonalú szórakoztatását laktanyákban és táborokban egyaránt. Vidéki városaink sorra ünnepelték kiváló műsoraikat, külföldi vendégszerepléseik pedig mindenkor hatalmas sikerektől kísérve hirdették a magyar kultúra szépségét, erejét.

Visszatérve a tánckar történetéhez: az együttes tett egy tiszteletkört a jazzbalett területére is. Mind a közönség, mind a szakma számára feledhetetlen művel jelentkezett az együttes a Szegedi Szabadéri Játékokon. Ez újabb fordulat, újabb stílus, újabb színházi felfogás, Szokolay *Vitézi ének* című kantátájának táncszínházi megformálása volt. A következő évek számos új, modern dramatikus alkotással gyarapították a tánckar repertoárját, a kiváló néptánc művek születése mellett. Mindezekben fiatal

vendégkoreográfusok is közreműködtek. A férfikar elnyeri a Hungaroton nagydíját Liszt kórusművekkel, de a politikai főcsoportfőnökség változatlanul a „katona-profil” hiánya miatt marasztalja el a remek alkotóárdát.

A vajúdó politikai és művészeti problémákat végre 1982-ben Novák Ferenc oldotta meg néhány gyors, határozott intézkedéssel, illetve alkotással: fiatal szerzőtársakkal színre vitte az *István a király* című rockoperát, s ennek bemutatójába bevonta a honvéd tánckart is, majd a Győri Balettel társulva bemutatták az *Izzó planéták* című modern tánckölteményt. A férfikar sorra mutatta be a nagyszerű egyházi műveket, amelyekkel mindjárt kezdetben hatalmas sikert arattak Franciaországban. A kívánt „mozgalmas struktúrákat” a Hegedős zenekarral, a színész tagozattal és a népdalénekesekkel oldotta meg. A legutóbbi években Novák Ferenc tág teret adott egy sor fiatal alkotónak, akinek volt mondanivalója a világ számára, s ezt már a megkezdett táncszínházi utakon igyekeztek életre kelteni.

Sikereik láttán egyre több külföldi meghívást kapnak, s egyre rangosabb rendezvényekre, önálló színházi turnékra invitálják őket. A kritikák kiemelten méltatják mély élményt nyújtó előadásait, a nemzetközi találkozók pedig mindenkor az élvonalban szerepelnek. Ez elsősorban a tánckarra vonatkozik, de érvényes a kiváló férfikórusra is.

A Honvéd Együttes szerteágazó, felelősségteljes művészi bemutatkozásai mellett külön gondot fordít a határainkon túl élő magyarság rendszeres látogatására. Vállalkozott arra is, hogy munkájuk segítésére nyári tanfolyamok keretében az ottani együttesek vezetői számára továbbképzéseket rendez.

Végigtekintve a Honvéd Együttes fél évszázadának nehéz, ám fel-emelő útján, hihetetlenül széles paletta áll előttünk. Ennek az útnak minden pillanatára az igényes művészi megjelenítés, a nemzeti karakter megőrzése és a nemzet szolgálata volt jellemző.

Tettei, alkotásai, sikeres küzdelmei egyértelműen azt sugallják, hogy az együttes valóban méltó a Magyar Örökség kitüntető címre.

Vásárhelyi László

NOVÁK Ferenc koreográfus, rendező (Nagyenyed [Ima Románia], 1931). Előbb az ELTE BTK néprajz szakán tanult (1965), majd a Színház- és Filmművészeti Főiskolán koreográfus–rendező szakon végzett 1969-ben. 1954 és 1987 között a Bihari János Táncegyüttes vezetője volt. 1964–75-ben a Honvéd Együttes tánckarvezetője, 1983-tól művészeti vezetője. 1977–83-ban az amszterdami Folklór Táncszínház koreográfus-rendezője. 1975–89-ben a szegedi szakszervezeti nemzetközi néptánc-fesztivál művészeti vezetője. 1986–88-ban a Magyar Táncművészek Szövetségének főtíkája, jelenleg társelnöke. 1996-tól a Magyar Művészeti Akadémia tagja.

Kitüntetései: SZOT-díj (1966), Erkel Ferenc-díj (1972), érdemes művész (1985), Ifjúsági Díj (1987), Magyar Művészetért Díj (1988), Kossuth-díj (1993).

Főbb művei: *Betlehem, Várj reám, Aska és a farkas, Passió, Magyar Elektra, Szarvassá változott fiúk, Kőműves Kelemen, Csíksomlyói passió, István a király, Árpád-házi Szent Margit, Örök szertartás, Maszkok és mítoszok, Hősök körtánca, Kolumbusz, Ludas Matyi, József és testvérei, Hány János, A csodaszarvas, Egri csillagok.*

